

Univerzita Hradec Králové
Ústav sociální práce

**Ohrožené dítě v zařízení pro děti vyžadující
okamžitou pomoc**

Diplomová práce

Autor: Bc. Iva Procházková
Studijní program: **N6731 Sociální politika a sociální práce**
Studijní obor: Sociální práce
Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové
Ústav sociální práce

Zadání diplomové práce

Autor: **Bc. Iva Procházková**

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název závěrečné práce: **Ohrožené dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**

Název závěrečné práce Endangered Child in a Facility for Children Requiring
AJ: Immediate Help

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se bude zabývat charakteristikou ohroženého dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Bude zaměřena na definování ohroženého dítěte, dětských potřeb a rodiny. Dále se zaměří na sociálně právní ochranu dětí a novelu zákona č. 359/1999Sb. o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění. Práce bude také charakterizovat péči o ohrožené děti v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Cílem výzkumné části práce bude zhodnocení dopadu novely zákona o sociálně právní ochraně dětí na tato zařízení v praxi. V této části bude použita metoda kvalitativního výzkumu a jako technika sběru dat bude použit polostrukturovaný rozhovor se zaměstnanci jednotlivých zařízení.

Garantující pracoviště: Oddělení sociální práce a sociální politiky, Ústav sociální práce

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Konzultant:

Oponent: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 10. 4. 2013

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce PhDr. Daniely Květenské, Ph. D. a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí diplomové práce PhDr. Daniele Květenkové, Ph. D. za pomoc a rady, které byly pro mou práci poskytnuty. Dále děkuji všem zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc, která byla ochotna se mnou spolupracovat a poskytla mi tak cenné informace. V neposlední řadě děkuji všem, kdo mi se zpracováním diplomové práce pomáhali.

Abstrakt

PROCHÁZKOVÁ, I. *Ohrožené dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*.
Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2014. 81 s. Diplomová práce

Diplomová práce se zabývá problematikou ohroženého dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. V práci je definován pojem ohrožené dítě, dětské potřeby a rodina. V následující části je blíže specifikována sociálně právní ochrana dětí. V jedné z kapitol je charakterizováno zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a změny, které přináší novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Cílem diplomové práce bylo zmapování systému péče o ohrožené dítě a zhodnocení dopadů novely zákona o sociálně právní ochraně dětí na péči o děti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v praxi. Data získaná z rozhovorů se zaměstnanci těchto zařízení ukazují, že novela dopady novely zde jsou hodnoceny spíše negativně.

Klíčová slova: ohrožené dítě, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, dětské potřeby, novela zákona o sociálně právní ochraně dětí, ústavní péče, náhradní rodinná péče

Abstract

PROCHÁZKOVÁ, I. *Endangered Child in a Facility for children requiring immediate help*. Hradec Králové: University of Hradec Králové, 2014. 81 p. Diploma thesis

This thesis deals with the child at risk in a facility for children requiring immediate assistance. It defines the concept of endangered child, children's needs and family. The following section further specifies social and legal protection of children. In one chapter describes the institutions for children requiring immediate assistance and the changes brought by the amendment to Act no. 359/1999 Coll., on social and legal protection of children. The aim of the thesis was to evaluate the impact of the amendment to the law on social and legal protection of children in care of facilities for children requiring immediate help in practice. Data obtained from interviews with employees of these devices show that the impact of the amendment to the amendment here are evaluated more negatively.

Keywords: endangered child, facility for children requiring immediate help, children's need, institutional care, foster care

Obsah

Úvod.....	9
1 Ohrožené dítě a rodina.....	11
1.1 Rodina	11
1.1.1 Rodičovská odpovědnost.....	13
1.2 Rodina jako klient sociální práce	15
1.3 Ohrožené dítě	17
1.3.1 Dětské potřeby.....	19
1.3.2 Syndrom deprivovaného dítěte.....	20
1.3.3 Syndrom CAN.....	22
2 Sociálně právní ochrana dětí	26
2.1 Orgány sociálně právní ochrany.....	28
2.2 Základní právní ukotvení sociálně právní ochrany dětí	29
2.3 Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí a nový občanský zákoník.....	31
2.4 Formy náhradní péče.....	33
2.4.1 Osvojení.....	34
2.4.2 Svěření do péče jiné osoby	34
2.4.3 Pěstounství.....	34
2.4.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu	34
2.4.5 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	35
2.4.6 Ústavní výchova	35
3 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	37
3.1 Charakteristika zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	37

3.2	Umístování ohrožených dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.....	41
3.3	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z hlediska novely zákona o sociálně právní ochraně dětí	42
3.4	Deinstitucionalizace péče o ohrožené dítě	47
3.4.1	Deinstitucionalizace a transformace systému péče o ohrožené dítě.....	48
3.4.2	Problematika ústavní péče	51
3.5	Sanace rodiny	53
4	Pohled na současnou situaci ohroženého dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v praxi po změnách právní úpravy	57
4.1	Metodologie výzkumného šetření	58
4.1.1	Metoda sběru dat	58
4.1.2	Výběrový vzorek	59
4.1.3	Realizace výzkumného šetření	60
4.2	Interpretace výzkumu	60
4.2.1	Vyhodnocení dílčího cíle 1	61
4.2.2	Vyhodnocení dílčího cíle 2.....	64
4.2.3	Vyhodnocení dílčího cíle 3.....	68
4.3	Vyhodnocení hlavního cíle	71
	Závěr.....	76
	Seznam literatury.....	78

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila ohrožené dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále také zařízení). Toto téma je v současnosti velmi aktuální vzhledem novelizaci právní úpravy těchto výše zmíněných zařízení, která plyne ze změny zákona o sociálně právní ochraně dětí. V současné době pracuji jako terénní sociální pracovnice na oddělení sociálně právní ochrany dětí. Proto bych do práce ráda vnesla také vlastní zkušenosti z praxe.

Ohrožené dítě je významným objektem sociální práce. Všechny děti by měly být dospělými chráněny. Každá osoba, zejména pak dítě potřebuje ochranu jak před fyzickým, tak i před psychickým ubližováním. Děti se o sebe nedokáží postarat samy, proto je na dospělých, aby převzali jejich ochranu před násilím, zanedbáváním, zneužíváním, týráním, ale i před vykořisťováním a veškerým jiným nebezpečím, které je může ohrožovat. Speciální ochranu potřebují navíc ty děti, které jsou zranitelnější, které jsou nějakým způsobem indisponovány, ať už na základě sociálně - ekonomické situace, genderu, etnika, přírodních katastrof, či jakýmkoliv druhem postižení. V případě, že se dítě do některé z krizových situací dostane, je na místě pomoc ze strany státu. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc patří mezi ty instituce, které by měli tuto pomoc a ochranu poskytovat. Cílem této diplomové práce je celkově zmapovat a popsat aktuální situaci systému péče o ohrožené dítě a shrnout dopady novely zákona o sociálně právní ochraně dětí na péči o ohrožené dítě v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Teoretická část diplomové práce přinese ucelený pohled na problematiku ohroženého dítěte z hlediska rodiny a rodinného prostředí, z hlediska sociálně právní ochrany dětí a v neposlední řadě také pojetí a problematiku péče v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Práce se bude zabývat pohledem na aktuální systém péče o ohrožené dítě. Měla by ukázat případné nedostatky a možné způsoby jejich řešení. V této práci bude rozpracována instituce rodiny, jako základní jednotky, která má dítěti poskytnout potřebnou ochranu a péči. Ne každá rodina dokáže dítěti poskytnout to, co potřebuje a postarat se o něj. Proto budou v této práci definovány také rodiny, které nějakým způsobem neplní svou základní funkci, což je poskytnout dítěti péči. Tyto rodiny se pak stávají klienty sociální práce.

Následující část práce bude zaměřena na sociálně právní ochranu dětí, jednu z forem sociální práce s ohroženým dítětem a jeho rodinou. S účinností od 1. 1. 2013 vešla v platnost dlouho projednávaná novela zákona č. 401/2012 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Novela zákona přináší určité změny v sociálně právní ochraně dětí, ale také změny, které se týkají zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, což je tématem této práce. Nelze opomenout také dopad nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., který je účinný od 1. 1. 2014. Nový občanský zákoník přináší změny do oblasti rodinného práva.

Cílem výzkumné části diplomové práce bude zjistit, jaké jsou dopady novely zákona o sociálně právní ochraně dětí č. 401/2012 Sb. na zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v praxi. Na tvorbě diplomové práce budu spolupracovat přímo se zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc a to konkrétně na území hlavního města Prahy. Pro dosažení cíle bude použita metoda kvalitativního výzkumu. Data budou zjišťována za pomoci polostrukturovaných rozhovorů s pracovníky zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Oblast sociální práce s ohroženým dítětem v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc není mnoho probádaná. Většina studií se týká ohrožených dětí, nezaměřují se však na zařízení poskytující okamžitou pomoc, v této oblasti jsem našla jednu rozsáhlou studii Výzkumného ústavu v Praze. V oblasti literatury týkající se této problematiky je tomu zrovna tak. Konkrétní publikaci, která by se týkala těchto institucí, jsem nenašla. Z těchto důvodů přinese diplomová práce vzhled do této oblasti.

Přínosem diplomové práce bude zmapování systému péče o ohrožené dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v praxi po zavedení nové právní úpravy. Diplomovou prací chci přinést objektivní pohled na situaci v praxi. Tato práce může být nápomocna nejen sociálním pracovnícům a pracovníkům, kteří se zabývají problematikou péče o ohrožené dítě, ale také může poskytnout ucelený pohled pro odbornou veřejnost.

1 Ohrožené dítě a rodina

Účelem této kapitoly je s ohledem na cíle práce definovat pojmy ohrožené dítě a rodina. Rodina je zde definována jak z hlediska společenské role, tak z hlediska sociální práce. Budou zde uvedeny případy, kdy se rodina může stát klientem sociální práce. V této kapitole je vymezen pojem ohrožené dítě a dále také nejzávažnější příčiny ohrožení dítěte, mezi které řadím zanedbávání, týrání a zneužívání neboli syndrom CAN. Tyto příčiny jsou častými důvody pro umístování dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, proto zde budou stručně vymezeny. Budou zde také definovány dětské potřeby a jejich naplňování, s čímž je propojen i syndrom deprivovaného dítěte, jehož vymezení následuje. Právě tento syndrom je často skloňovaným pojmem vzhledem ústavní výchově, proto zde bude uveden.

1.1 Rodina

Rodina je primární sociální skupinou, ze které dítě vychází, je to jeden ze základních pojmů. S ohledem na téma je však nutné i tento základní pojem, se kterým se denně setkáváme vymežit. Rodina je brána jako něco samozřejmého, známého a jasného, v této kapitole je však vymezena i s ohledem na sociální práci. Pojem rodina nemá rozhodně jedinou definici. Ve skutečnosti je rodinu v dnešní společnosti složité definovat. V průběhu let se dříve zažitý model manželského páru a dětí v mnohém mění. V dnešní společnosti je mnoho dětí, žijících pouze s jedním rodičem, popřípadě dalším partnerem rodiče a nevlastními sourozenci.

Ve všech kulturách a časech, je rodina základem společnosti. Rodina v nejširším smyslu může být definována jako „...institucionální zajištění lidské reprodukce, legitimní v dané společnosti...“ (Možný, 2002, s. 99) Rodina je nejstarší institucí ve společnosti, v průběhu času se proměňovala, vyvíjela i měnila. Základní funkcí rodiny je odedávna péče o děti. Dle Matouška (2003) je základní biologickou jednotkou, která udržuje lidskou reprodukci. Můžeme se na ni také dívat z hlediska toho, že je základním kamenem lidské společnosti a pomáhá člověku v socializaci, neboli ve vrůstání do společnosti. Dle jiných autorů také může být socializace definována jako formování osobnosti na základě vnějších podnětů, které můžeme nazývat výchovou. (Jedlička, Klíma, Kořa, Němec, Pilař, 2004) Rodina

tedy v zásadě plní několik funkcí, které můžeme rozdělit na biologické, ekonomické, psychologické a sociální.

Rodina je primární, nenahraditelnou skupinou, se kterou se dítě setkává a pomocí této instituce se setkává se světem a společností. Je první sociální skupinou, prostřednictvím které se dítě učí. Rodina by měla dítěti zajistit vyrůstání v harmonickém prostředí, dítě by mělo být zahrnuto láskou a péčí a mělo by ve své rodině cítit důvěru a bezpečí. Základní jistotou, kterou rodina dítěti poskytuje je domov. Domov je pro dítě místem, které mu vytváří stabilní pocit jistoty, bezpečí, lásky a stálosti, kam se může uchýlit ve chvílích, kdy to potřebuje. Domov tvoří pro dítě zejména lidé, které mu svou blízkostí poskytují dříve zmíněné jistoty.

Rodina může být definována též z právního hlediska. V Deklaraci práv dítěte a Úmluvě o právech dítěte je vymezena jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho svých členů zejména dětí. Tato jednotka má nárok na takovou ochranu a pomoc ze strany společnosti a státu, aby mohla plnit svou úlohu. Dítě ze své pozice zasluhuje ještě speciální pomoc a ochranu. (Úmluva o právech dítěte, www.osn.cz) Příslušné zákony a Listina základních lidských práv a svobod respektují právo a povinnost rodičů společně vychovávat a starat se o děti, a pokud je to třeba, žádat o pomoc. Jakékoliv zasahování do soukromí a rodinného života je možné až tehdy, když rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí o to požádají nebo se o děti nemohou, popřípadě nechtějí starat. (Listina základních práv a svobod, www.psp.cz)

Dalším dokumentem, který je nutno zmínit, je zákon č. 93/1964 Sb. o rodině. V této právní normě byly upraveny zejména rodinné vztahy, manželství, rodičovská práva a povinnosti. Vymezuje rodičovskou odpovědnost, ale i svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, ústavní a ochrannou výchovu a pěstounskou péči, poručnictví a opatrovnictví. Zákon o rodině se nově s účinností od 1. 1. 2014 začleňuje do nového občanského zákoníku. S nabytím účinnosti novely občanského zákoníku – zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník - přestává platit zákon o rodině. Nově je v této novele zahrnuto domácí násilí, které bylo dříve upraveno v trestním zákoníku, či občanském soudním řádu. Změna v novele se týká i osvojení, které

přestává být bráno jako náhradní rodinná péče, ale je vnímáno jako forma rodičovství.

Rodina je pro dítě nejdůležitější institucí ihned od narození. Ne všechny rodiny však dokážou dostatečně fungovat a uspokojovat všechny dětské potřeby. Mohou nastat situace, ve kterých je dítě a rodina v takové krizi, že musí být z rodiny odebráno. Poté musí být umístěno mimo rodinu. V dnešní době by měla být snaha nejprve o umístění dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu, dále do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, poté až do ústavního zařízení. Z výše uvedených definic je zřejmé, jak důležitou roli hraje rodina v životě dítěte. Stejně tak však právě rodina může život dítěte, popřípadě jeho vývoj ohrozit.

1.1.1 Rodičovská odpovědnost

Rodičovská odpovědnost je základní pojem, který vymezuje práva a povinnosti mezi dětmi a rodiči. V následujících odstavcích bude definována, stejně tak jako zásahy do rodičovské odpovědnosti, ke kterým může v krizových situacích v zájmu dítěte docházet. Tyto pojmy se nacházejí v novém občanském zákoníku, je nutné si je alespoň stručně vymežit. Jelikož neplnění rodičovských povinností může být pro dítě velmi ohrožující situace a tudíž může být jedním z důvodů právě pro umístování dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Rodiče mají za povinnost chránit zájmy dítěte, blaho a poskytovat mu dostatečnou péči přiměřenou jeho věku. Mají také za povinnost dohlížet na jeho zdravý vývoj ve všech oblastech. Rodiče mají možnost užití výchovných prostředků, avšak až po důkladném zvážení jejich potřebnosti, přiměřenosti a nutnosti v dané situaci. V žádném případě nesmí být ohrožena dětská důstojnost, tělesný i emoční stav dítěte. Rodiče mají také právo své dítě zastupovat v právních věcech, ke kterým není způsobilé vzhledem k jeho věku. Občanský zákoník definuje rodičovskou odpovědnost tak, že „...spočívá v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti...“ (Občanský zákoník, www.zakony.centrum.cz) Není však dobré zapomenout, že nejen rodiče k dětem, ale

také děti ke svým rodičům mají určitá práva a povinnosti. Děti mají povinnost své rodiče respektovat, přiměřeně svým možnostem jim pomáhat, popřípadě jim přispívat na úhradu potřeb rodiny.

V případě, že rodiče nejednají v souladu s nejlepším zájmem dítěte, či mu neposkytují dostatečnou pomoc, podporu nebo nějakým způsobem ohrožují jeho vývoj, pak je možné přistoupit k zásahnutí do rodičovských práv. K zasahování do rodičovských práv a povinností je nutné přistupovat pouze v případech ohrožení zájmů dítěte. Mělo by se tedy v prvé řadě vycházet právě z nich. Do rodičovské odpovědnosti může při vážných případech zasahovat soud v souladu s platnými zákony země. Soud má možnost rozhodnout o pozastavení rodičovské odpovědnosti, omezení rodičovské odpovědnosti, či zbavení rodičovské odpovědnosti, jak plyne z příslušného zákona.

Nový občanský zákoník tedy dovoluje rodičovskou odpovědnost v určených případech **pozastavit** „...brání-li rodiči ve výkonu jeho rodičovské odpovědnosti závažná okolnost a lze-li se domnívat, že je toho v souladu se zájmy dítěte třeba, může soud rozhodnout, že se výkon rodičovské odpovědnosti tohoto rodiče pozastavuje...“. Občanský zákoník, www.zakony.centrum.cz) K pozastavení rodičovské odpovědnosti dochází v případě, kdy se u rodiče objeví závažná objektivní překážka. Rodičovská odpovědnost mu nadále zůstává, ale její výkon přechází na druhého rodiče nebo na poručníka.

Dle nového občanského zákoníku lze přistoupit k **omezení** rodičovské odpovědnosti. K tomu dochází v případě, kdy rodič nevykonává své povinnosti v zájmu dítěte. Toto je v novém občanském zákoníku definováno následovně „...nevykonává-li rodič svoji rodičovskou odpovědnost řádně a vyžaduje-li to zájem dítěte, soud jeho rodičovskou odpovědnost omezí, nebo omezí její výkon, a zároveň stanoví rozsah tohoto omezení...“. (Občanský zákoník, www.zakony.centrum.cz) Rodičovská odpovědnost přechází na druhého rodiče nebo na poručníka.

V nezávažnějších případech má soud možnost **zbavení** rodičovské odpovědnosti, a to v případech „... zneužívá-li rodič svoji rodičovskou odpovědnost nebo její výkon, anebo svoji rodičovskou odpovědnost nebo její výkon závažným způsobem zanedbává, soud jej jeho rodičovské odpovědnosti zbaví...“. (Občanský

zákoník, www.zakony.centrum.cz) Toto se vždy vztahuje ke konkrétnímu dítěti v případě, že rodič má dětí více. V tomto případě se nezletilému dítěti také stanovuje poručník.

Rodičovská odpovědnost definuje základní práva mezi dětmi a rodiči, která by měla být dodržována. Bohužel nastávají i závažné situace, ve kterých tato práva nemohou být s ohledem na ohrožení dítěte respektována. V těchto pro dítě ohrožujících situacích musí následně docházet zásahu do rodičovské odpovědnosti, který učiní soud.

1.2 Rodina jako klient sociální práce

Pojem rodina již byl definován v kapitole výše. Následující část bude zaměřena na rodiny nějakým způsobem problematické, které se stávají klienty sociální práce. Právě v těchto rodinách se objevuje ohrožené dítě, které je ústředním tématem diplomové práce. Cílem této podkapitoly je zmínit několik základních definic těchto rodin.

Z výše uvedených informací je zřejmé, že pro fungování člověka v lidské společnosti je rodina základním prvkem. Funkční rodinou je ta rodina, která dostatečně zajišťuje vhodné podmínky pro rozvoj dítěte, poskytuje přiměřenou péči a zázemí. Ne vždy však rodina dokáže svou plnou funkčnost zabezpečit, pak ji můžeme nazvat rodinou nefunkční. To je čas, kdy do rodiny může zasahovat sociální práce respektive sociální pracovníci a pracovnice, jejichž cílem je rodině pomoci. Rodina umožňuje dítěti socializaci, sociální učení a vštěpuje mu určité vzorce chování, které mimo ni nezíská. Vzhledem k důležitosti role rodiny se právě rodina sama může stát „...zdrojem vzniku a rozvoje různých psychických problémů následných sociálně patologických jevů...“. (Fischer, Škoda, 2009, s. 140) Z hlediska rodiny orientační, do které se dítě rodí, se podle výše uvedených autorů může jednat o různé příčiny problémů. Příčinami může být dysfunkce a afunkce rodiny, ze které může plynout psychická deprivace dítěte, problém anomálních osobností jednotlivých rodičů – rodiče se o děti nemohou nebo nechtějí starat, či se sami dopouštějí asociálního chování. Další problematickou oblastí jsou neúplné

rodiny, náhradní až ústavní výchova a v neposlední řadě syndrom CAN. (Fischer, Škoda, 2009)

Z hlediska sociální práce je možné uvést několik rozdělení ne plně fungujících rodin. Rodiny jako potenciální klienty sociální práce uvádí Matoušek (2003) a nazývá je rodinami „klinickými“. Jedná se o následující rodiny: *rodina se zanedbávaným, či týraným dítětem; rodina se zneužívaným či týraným dospělým; rodina s tělesnou nemocí, rodina s duševní nemocí; rodina s postiženým členem; rodina s mladistvým delikventem; rodina svobodné matky; rodina s drogově závislým členem; případně patologickým hráčem; rodina v situaci rozvodu manželství*. Toto dělení rodiny považuji za vhodné z hlediska specifikace problémů v rodině. Předchozí rozdělení není však v odborné literatuře jediné.

Další možné dělení problematických rodin, které bude uvedeno, se dívá na problémové rodiny z hlediska toho, jak v těchto rodinách může prospívat dítě a do jaké míry mohou tyto rodiny ohrozit jeho zdravý vývoj. Dle Fischera a Škody (2009) dělí rodiny na následující. **Funkční rodina** je rodina, v níž je umožněn kvalitní vývoj dítěte, je zajištěna jeho podpora, těchto rodin je ve společnosti převážná většina - až 85%. **Problémová rodina** je rodinou, ve které se vyskytují určité poruchy, ale nezpůsobují vážnější ohrožení vývoje dítěte. Rodina většinou zvládá své problémy sama, ale je zde vhodná zvýšená pozornost od příslušného orgánu sociálně právní ochrany dětí. Ve společnosti se objevuje přibližně 12-13% těchto rodin. Následuje **dysfunkční rodina**. V této rodině se projevují závažné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny. Tyto poruchy způsobují ohrožení vývoje dítěte. Rodina již většinou není schopna své problémy zvládat sama, proto je zde nutná pomoc zvenčí. Tyto rodiny jsou nejkomplicovanějšími případy sociálně právní ochrany dětí, objevuje se zde dilema, kdy stát za právy rodiny, nebo kdy se v zájmu dítěte postavit proti ní. V populaci jsou přibližně 2 % těchto rodin. Nejzávažnější je z hlediska sociálně právní ochrany dětí **afunkční rodina**. Tato rodina zcela selhává v plnění svých funkcí, čímž dítě bezprostředně ohrožuje. Rodina neplní své základní úkoly a tím škodí dítěti. V této fázi již nepomáhá sanace rodiny. Na místě je odebrání dítěte z rodiny a umístění do náhradní rodinné péče, nebo jiné formy péče. Ve společnosti se vyskytuje cca 0,5 % těchto rodin. (Fišer, Škoda, 2009)

Dále se sociální práci s rodinou zabývá také i Smutková (2007). Autorka uvádí, že hodnocení funkčnosti a nefunkčnosti rodiny není jednoduché. Definiuje hned několik oblastí, dle kterých je funkčnost rodiny hodnocena, musí být hlavně hodnocena jako celek. Funkčnost či nefunkčnost autorka chápe jako naplňování, resp. selhávání v naplňování úloh, které jsou od rodiny očekávány. Smutková určuje pět základních oblastí, ve kterých by měla rodina fungovat, měla by tedy naplňovat funkci biologicko – reprodukční, ekonomickou, výchovnou a socializační, emocionální a psychohygienickou a v neposlední řadě také funkci ochrannou.(Smutková, 2007)

Předchozí odstavce přinesly stručný vhled do oblasti sociální práce s rodinou. Sociálně právní ochrana dítěte je samozřejmě zaměřena na ochranu dětí. Zároveň je – li to v jejich zájmu je povinna spolupracovat s jeho rodinou a sanovat jeho výchovné, rodinné prostředí, aby v něm mohlo dítě setrvat. Samozřejmě ve všech případech nelze dítě v rodině ponechat. V oblasti této práce je tudíž nutné brát na zřetel především individuální potřeby dítěte, ale pokud možno, tak právě v systému rodiny a rodinného prostředí.

1.3 Ohrožené dítě

Definice pojmu ohrožené dítě, které zde budou uváděny, pomohou uchopit následující kapitolu. Budou zde identifikovány nejzávažnější formy ohrožování dětí, mezi něž je řazeno zanedbávání, týrání a zneužívání, což bývá častou příčinou umíst'ování dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc či ústavní péče. Bude zde vymezen syndrom CAN a syndrom deprivovaného dítěte, který je zde uváděn v návaznosti na definici potřeb dětí. Tento syndrom se může objevovat u dětí umístěných v ústavní výchově, ale také u dětí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

V zásadě chápeme pod pojmem ohrožené dítě, dítě takové, jehož zdraví, či život jsou nějakým způsobem ohroženy. Mnohdy se tento pojem ztotožňuje pouze s dítětem, které je zneužíváné, zanedbávané, nebo dítě kterému je jiným způsobem ubližováno. Ohroženým dítětem může být však také to, kterému není poskytována dostatečná výchova, péče vzhledem k jeho věku, zázemí a bezpečí. Můžeme tedy

shrnout, že ohrožené dítě je dítě, které nemá uspokojeny potřeby, nebo je zde předpoklad k jejich nenaplnění. Jedná se zejména o potřeby biologické, psychické, emocionální, sociální, duchovní. Za péči o dítě a dostatečné saturování dětských potřeb jsou zodpovědní zejména rodiče. Rodiče mají ke svému dítěti určitá práva a povinnosti. Jsou povinni o dítě dostatečně pečovat, zejména o jeho zdraví, jeho tělesný, citový a rozumový vývoj, dále jsou mimo jiné povinni chránit jeho zájmy. Vývoj dítěte tedy nesmí být ze strany rodičů, ale i pečujících osob nijak ohrožen.

Na ochranu dětí je nutné a důležité brát zvláštní zřetel. Děti jsou vůči dospělým více bezbranné, nemají ochranné mechanismy a nejsou schopny včas rozpoznat rizika, která je ohrožují. Ohrožené děti můžeme brát jako celosvětový společenský problém. Autoři Helfer, Kempe, Krugman (1999) ve své knize poznamenali, že týrání dětí není novým fenoménem. Objevuje se již v minulosti, bylo však ukrýváno v soukromí rodin a nebyla mu věnována pozornost. V dobách starověku dítě dokonce nemělo ani právo na život, dokud mu nebylo rituálně uděleno. (The battered child, www.books.google.cz) Jakýkoli druh ubližování dítěti působí nesmírnou bolest a trápení, proto je v sociální práci nutné přistupovat zodpovědně k jeho řešení. Je samozřejmé, že každé dítě má právo na pečující, ochraňující, milující a podporující prostředí, ve kterém může spokojeně vyrůstat. Bohužel existují děti, kterým tyto základní hodnoty nejsou poskytnuty a dopřány a právě tyto děti se snadněji dostanou do ohrožení. Řešení tohoto problému není pouze záležitostí státu, ale také celé Evropy, resp. světa.

Pojem ohrožené dítě je v sociální práci pojmem velmi frekventovaným. Dle Matouška (2003) vychází z anglického „child at risk“. Autor ale spíše uvádí pojem „...dítě ve zvlášť obtížné situaci...“. (Matoušek, 2003, s. 201) Tento podobný pojem dle mého lépe a přesněji vymezuje okruh, toho, jak lze definovat ohrožené dítě. Vymezení tohoto pojmu je velmi přesné a obsáhlé. Dle Matouška je tento pojem vztážen nejen na sirotky, děti ulice, děti uprchlíků, oběti válek, popřípadě přírodních katastrof. Do tohoto pojmu zahrnuje také „...děti žijící v jiných sociálně znevýhodněných skupinách, děti a mladiství uvěznění v pasti prostituce, pohlavního zneužívání, děti se zdravotním postižením, adolescentní provinilci...“. (tamtéž) Dále autor upozorňuje na ohrožení dětí narkotiky, psychotropními látkami, alkoholem, dokonce již v prenatálním stadiu. „...děti si tyto situace nevolí svobodně, ale jsou do

nich – většinou nedobrovolně – vrženy a není, až na výjimky, v jejich silách se z těchto podmínek vymanit...“ (tamtéž)

Přesto, že dítě je křehkou a téměř bezbrannou osobností, často se dostává do ohrožujících situací. Tyto situace mu velmi ubližují. Proto je zájmem sociálně právní ochrany dětí těmito situacím, v nejlepším případě předcházet, následně je řešit. Řešením této situace je mnohdy akutní a krizové, hlavním cílem je dítě ochránit, k čemuž mají sloužit právě také zařízení sociálně právní ochrany dětí, jimiž jsou právě zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

1.3.1 Dětské potřeby

V následující kapitole definujeme základní dětské potřeby. Na dětské potřeby budou následně navazovat další pojmy. V následující kapitole bude možné nalézt vysvětlení pojmu deprivace a syndrom deprivovaného dítěte. Tyto termíny jsou často spojovány s ústavními formami náhradní výchovy dětí, proto jsou v práci uváděny. Dále zde bude krátce vymezen pojem syndrom CAN, jelikož právě zanedbávání, týrání nebo zneužívání dítěte je častým důvodem umístování dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Potřeba je v literatuře definována jako určitý motiv k jednání. Matoušek (2003) je dělí dle většiny psychologických typologií na potřeby vztahující se k tělesné pohodě, psychické rovnováze a bezpečí, okruh souvisící se vztahy k blízkým lidem, okruh společenského uplatnění a okruh spirituální. V rámci sociální práce může být potřeba definována jako něco co může pociťovat klient nebo definovat expert. Na definici potřeb je velmi široký pohled, stejně tak jako na jejich dělení, je podstatné z jakého úhlu pohledu ji potřebujeme definovat. (Matoušek 2003) Každá osoba má své určité potřeby, zejména u dětí je důležité jejich naplňování, aby mohlo dojít k pozitivnímu a hlavně dostatečnému rozvoji jejich zdravé osobnosti. Tyto potřeby běžně naplňují právě jeho rodiče. Jako základní rozdělení potřeb bychom mohly uvést rozdělení na biologické a psychické. Mezi biologické potřeby patří zajištění stravy, tepla, přístřeší. Mezi potřeby psychické můžeme řadit potřebu jistoty, lásky, pocit blízkosti či sounáležitosti.

Matějček (1994) psychické potřeby dítěte dělí následovně:

- **potřeba vnějších podnětů** – neboli potřeba stimulace, podněty jsou nutné k aktivitě, rozvoji osobnosti dítěte, jejich nedostatek může vést k opožděnému vývoji;
- **potřeba stálosti** – po uspokojení této potřeby se dítě může učit, získávat vědomosti, poznatky, návyky a zkušenosti;
- **potřebu životní jistoty** – tj. potřeba vztahů, tato potřeba je uspokojována prostřednictvím mezilidských vztahů, ve kterých se nachází, prostřednictvím emocionálních vztahů dítě získává pocit jistoty;
- **potřeby pozitivní identity** – po uspokojení této potřeby dochází pocitu získání vlastní identity, společenského uznání, následuje osvojení si společenských, sociálních rolí;
- **potřebu otevřené budoucnosti** – postatou této potřeby je, že nabízí naději a perspektivu.

Dětské potřeby jsou tedy zásadní determinanty k určení, zda je dítě ohrožené či nikoli. Úkolem sociálně právní ochrany dětí je tedy zjistit, zda jsou dětské potřeby naplňovány, zda je tak činěno dostatečně pro zdravý dětský vývoj, ale také zda mají rodiče podmínky a předpoklady ke zdárnému naplňování dětských potřeb.

1.3.2 Syndrom deprivovaného dítěte

Tato kapitola vymezí pojem, který úzce souvisí s dětskými potřebami. Problematika nedostatečné saturace dětských potřeb je často spojována právě s výchovou dětí mimo rodinu v ústavních zařízeních. V důsledku nedostatečného uspokojování potřeb dítěte může docházet k mnoha negativním důsledkům, které budou v této kapitole obsaženy.

Za nejzávažnější důsledek nedostatečného naplňování dětských potřeb, ať už v rodině, či mimo ni může být považována psychická deprivace. Psychická deprivace je dle Kolouchové (2002) „...stará jako lidstvo samo...“, odborně se však začala tato problematika zkoumat až v polovině 19. století. Do té doby byly popisovány spíše

ojedinělé případy extrémní deprivace, většinou založené na sociální izolaci dětí. Tyto děti se dříve nazývali jako „vlčí“ nebo „zdivočelé“. (Matějček, Kolouchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002, s. 84)

K vážné psychické deprivaci dítěte může vést právě dlouhodobé a nedostatečné opomíjení potřeb dítěte. Psychická deprivace může být vymezena jako „...neuspokojování základních psychických potřeb v závažné míře a po dosti dlouhou dobu...“. (Langmeier, Matějček, 2011, s. 277) Podobně deprivaci definuje Matoušek (2003, s. 48) a to jako „...stav nedostatečného uspokojování potřeb...“. Autor odděluje dva druhy deprivace, a to absolutní deprivaci a relativní deprivaci. Stav absolutní deprivace nastává ve chvíli, kdy nejsou uspokojovány základní existenční potřeby pro přežití. Relativní deprivace je popisována jako stav, kdy člověk hodnotí svoji životní situaci ve srovnání s jinými lidmi jako nepříznivou. Psychická deprivace je dle autora „...chybění možnosti navazovat vztahy a věnovat se smysluplné činnosti...“. (Matoušek, 2003, s. 48)

U dětí může být tedy deprivace považována za absenci pevných vazeb k pečujícím dospělým osobám v jeho okolí a nedostatečný rozvoj duševních schopností dítěte. Deprivace v důsledku nedostatečného uspokojování potřeb tedy může mít velmi vážné následky a ovlivnit dítě do následujícího života. Následky psychické deprivace mohou být závažné. Psychická deprivace v dětství může vést k „...opožděnému vývoji řeči, k retardaci intelektového, emocionálního i morálního vývoje...“. (Matoušek, 2003, s. 49) Typickým následkem může být i nahrazování uspokojování potřeb něčím jiným. Autor také uvádí, že psychická deprivace je častá v ústavech nebo nefunkčních rodinách. Mezi dlouhodobé následky řadí „...oslabení vazby na lidi, navazování mnoha povrchních vztahů, provokování zájmu „zlobením“ nebo příklon k náhradnímu uspokojování...“. (tamtéž)

Psychická deprivace má mnoho definic, její vymezení tedy není zcela jednotné, ale v základu znamená nedostatečné uspokojování základních potřeb dítěte, které trvá delší dobu, což potvrzuje i další autorka. Dle Vágnerové (2004) může deprivace vážně poškodit vývoj dítěte. Negativní důsledky může mít citová deprivace, která vzniká v případě nedostatečného uspokojování citových potřeb dítěte. Závažné

dopady může mít dle autorky i deprivace sociokulturní, která vzniká jako následek nedostatku podnětů k rozvoji schopností a dovedností dítěte.

Syndrom deprivovaného dítěte se v sociální práci objevuje často v souvislosti s ústavní výchovou. Tato forma náhradní péče je v České republice velice kritizována, z hlediska vysokých počtů dětí, které jsou do ústavních zařízení umísťovány. Langmeier a Matějček (2011) uvádí, že na dětech, které vyrůstaly v ústavních zařízeních, byla psychická deprivace objevena a také nejvíce zkoumána. První překotné závěry, které vyžadovaly rušení ústavních zařízení, jsou v dnešní době již překonány, vždy zde bude určitá skupina dětí, pro které bude tato forma péče nutná.

Naštěstí se v dnešní době již snižují počty dětí v ústavní výchově. Umístění dítěte do této formy péče dnes není prvním rychlým úkonem, jak dítěti pomoci a ochránit ho. V dnešní praxi se důkladně zkoumají důvody pro umístění, k dítěti se přistupuje individuálně s ohledem na to, v jaké se nachází situaci. K nařízení ústavní výchovy se dnes přistupuje až jako k poslednímu řešení, či v případě nouze. Dle Langmeiera a Matějčka (2011) je nutné přihlížet ke zmíněným činitelům, kterými jsou: věk dítěte, jeho tělesný a duševní stav, rodinná situace a předpokládaná doba umístění v ústavní péči.

Syndrom deprivovaného dítěte je následkem dlouhodobé psychické deprivace. Je to problém, který není hodno přehlížet. Opět zde můžeme určit různé příčiny, průběh i důsledky. Míra uspokojování potřeb může být v každé rodině individuální, stejně jako míra potřeb jednotlivých dětí se může lišit. Po zkušenosti s deprivací se mění dětské prožívání i chování. Je tedy důležité hledět na uspokojování dětských potřeb nejen v rodině, ale i mimo ni.

1.3.3 Syndrom CAN

V této kapitole bude krátce představen syndrom CAN. Tento pojem je sice velmi známý, často skloňovaný, přesto je nutné jej zde krátce představit, aby byl výsledek práce ucelený. Je důležité jej definovat a především odlišit ho od pojmu ohrožené dítě. Tyto dva pojmy nejsou totiž identické, mohou však být v některých případech snadno zaměnitelné.

Pojem syndrom CAN pochází z anglického Child Abuse and Neglect. V českém jazyce tento pojem chápeme jako syndrom zneužívaného, týraného či zanedbávaného dítěte. Tento syndrom zahrnuje sexuální zneužívání, týrání dítěte, které dělíme na psychické a fyzické a v neposlední řadě zanedbávání dítěte, což je neuspokojování různých potřeb dítěte, ať již biologických, tak také psychických. Vágnerová (2004) uvádí, že „...syndrom CAN je také definován jakýmkoli nenáhodným jednáním rodičů nebo jiné dospělé osoby, které je v dané společnosti odmítané a nepřijatelné, jež poškozují tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popř. způsobuje jeho smrt...“ (Vágnerová, 2004, s. 593)

V publikaci Pemové a Ptáčka (2012) se uvádí, že koncept syndromu CAN známe již přes padesát let. V šedesátých letech na počátku konstruování syndromu se zaměřila pozornost především na chování, které je možno označit za týrání, zneužívání a zanedbávání. Byla zde snaha o co nejvíce specifické popisy projevů tohoto chování. V dalším období byla pozornost zaměřena zejména na příčiny nežádoucího chování, aby mu bylo možno předcházet. Další fází zkoumání tohoto syndromu bylo zjišťování krátkodobých a dlouhodobých důsledků na ohrožené děti.

Z hlediska sociální práce resp. sociálně právní ochrany dětí je syndrom CAN jednou z nejzávažnějších příčin, proč se dítě dostane do agendy oddělení sociálně právní ochrany dětí. V současné práci s dětmi ohroženými syndromem CAN je nejdůležitější individuální přístup k jednotlivým dětem. Práce s dětmi ohroženými syndromem CAN je složitá a je zde nutný velice citlivý přístup. V každém případě mohou být různé příčiny, průběh i důsledky a je na sociálních pracovnících, aby citlivě odhalili všechny spektra pomoci, kterou dítě potřebuje. Pro velkou citlivost a důležitost tohoto syndromu budou ještě krátce a stručně vymezeny jednotlivé pojmy týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte.

Týrání dítěte

Jako základní dělení týrání můžeme užít rozdělení na fyzické (tělesné) a psychické (emocionální). Mezi tělesné týrání patří bití, dušení, popálení. Mezi týrání psychické patří mimo jiné ponižování, zavrhování, izolování či urážení dítěte. Psychické týrání je častější, avšak hůře rozpoznatelnou formou. Za tělesné týrání považujeme nepřiměřené tělesné ublížení dítěti, nebo nezabránění takovému

ubližování. Dle Langmeiera a Krejčířové (2006) se týrání může obejít i bez fyzického násilí, může být psychické, zejména emoční. Autoři dále rozlišují pět možných typů psychického týrání – pohrdání, terorizování, izolování, korumpování, odpírání emoční podpory.

Zneužívání dítěte

Zneužíváním v zásadě chápeme využívání druhých ke svému vlastnímu prospěchu. V případě dětí je jejich zneužívání snazší, jelikož se nedokáží dost dobře bránit. Z hlediska sociální práce jde o zneužívání dětí k nelegální práci, ale v popředí zájmu je spíše sexuální zneužívání dětí. Langmeier a Krejčířová (2006) uvádí, že „...sexuální zneužívání dětí (Child Sexual Abuse - CSA) je obvykle vymezováno jako nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování – ať už formou dotykovou (pohlavním stykem, orálním či análním sexem, laskáním pohlavních orgánů), nebo bezdotykovou (zneužití exhibicionisty, přihlížením sexuálními aktivitám, pornografickým videozáznamům apod.)...“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 285) Mezi sexuální zneužívání dětí však musíme také zařadit v dnešní době se rozvíjející komerční sexuální zneužívání - dětskou pornografii a dětskou prostituci.

Zanedbávání dítěte

Zanedbávání dítěte je pojem označující nedostatek péče o dítě, který může následně způsobit ohrožení vývoje dítěte. Langmeier a Krejčířová (2006) jej vymezují, jako „... závažné opomíjení rodičovské péče nezbytné pro tělesný a duševní vývoj dítěte...“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 286) Může jít o zanedbávání základních fyziologických potřeb – stravy, tepla, hygieny, ochrany atd. Ale také zanedbávání psychických potřeb - potřeba lásky, péče, dohledu, výchovy, stimulace a ochrany. Zanedbávání tedy můžeme dělit na tělesné či citové.

V této kapitole byl syndrom CAN definován pouze stručně, jelikož závažnost této problematiky je na tolik obsáhlá, že by mohla být rozpracována v samostatné práci. Přesto považuji za nutné, s ohledem na cíl práce, ji zde tímto způsobem představit, jelikož je jednou ze zásadních příčin ohrožení dítěte. Syndrom CAN je

v dnešní sociální práci již trochu upozadován. Více užívaný je pojem ohrožené dítě. Znovu je však nutné uvědomit si, že tyto dva pojmy nejsou zcela identické, z tohoto důvodu zde také byly vymezeny.

2 Sociálně právní ochrana dětí

V následující části práce bude vymezen pojem sociálně právní ochrany dětí v České republice. Budou představeny orgány, které sociálně právní ochranu dětí vykonávají. Dále zde budou představeny formy náhradní péče o dítě, jako možnosti pro péči o dítě mimo jeho rodinu. Sociálně právní ochrana bude vymezena také z hlediska právního zakotvení, ale i na základě mezinárodních právních předpisů, což pomůže ke komplexnímu pohledu na danou oblast.

Cílem sociálně právní ochrany dětí je hájit práva a zájmy všech dětí bez rozdílu věku, pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, národnosti, náboženského či politického vyznání. Sociálně právní ochrana dětí zabezpečuje ochranu dětí před jakýmkoli násilím, utlačováním, zanedbáváním, týráním nebo zneužíváním. Měla by kontrolovat, zda je o dítě náležitě pečováno, zda není ohrožena jeho výchova, příznivý vývoj, zdraví či jeho život. Sociálně právní ochrana dětí zajišťuje veškerá práva dítěte, zejména právo na život, svobodu, identitu, svobodu náboženského vyznání, právo na rovný přístup k vzdělání, zdravotní péči atd. Sociálně právní ochrana dětí by měla být také zaměřena na ochranu a prevenci před sociálně patologickými jevy (kriminalita, užívání drog, záškoláctví aj.) toto spadá do kompetence sociální kurately.

Sociálně právní ochranu dětí můžeme chápat jako sociální práci s rodinou. Sociální práce s rodinou je v první řadě zaměřena na podporu fungování rodiny a jejich funkcí. Působnost sociálně právní ochrany státu vyvstává v případě, kdy rodina i přes veškerou podporu není schopna zajistit dítěti odpovídající péči. V tomto případě je cílem sociálně právní ochrany zajistit péči o ohrožené dítě, dohlížet na něj a poskytnout mu bezpečí a ochranu. V první řadě by měla být pro dítě zajištěna náhradní rodinná péče, až poté v případě, že není z různých důvodů možná náhradní rodinná péče, je na místě péče ústavní. Každé z dětí si zaslouží individuální péči, proto je základem sociálně právní ochrany postupovat případ od případu a hledět na nejlepší zájem dítěte.

Dle novely zákona č. 401/2012 Sb. o sociálně právní ochraně dětí ji můžeme shrnout následovně. Sociálně právní ochranou dětí se rozumí zejména: **ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu; ochrana oprávněných zájmů**

dítě, včetně ochrany jeho jmění; působení směřující k obnovení narušených funkcí rodin; zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Dle téhož zákona je sociálně právní ochrana dětí zaměřena zejména na nezletilé děti:

- a) jejichž rodiče - zemřeli, neplní rodičovskou povinnost, nebo zneužívají práva, plynoucí z rodičovské odpovědnosti;**
- b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy;**
- c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život (záškoláctví, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutci, spáchaly trestný čin, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití);**
- d) které se opakovaně dopouští útěků z domova**
- e) na kterých byl spáchán trestný čin nebo je podezření ze spáchání takového činu;**
- f) které jsou na základě žádosti rodičů či jiných pečujících osob opakovaně umístovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v těchto zařízeních trvá déle než 6 měsíců;**
- g) které jsou ohrožovány násilím (mezi rodiči nebo jinými pečujícími osobami, popř. násilím mezi dalšími fyzickými osobami);**
- h) které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území ČR nacházejí bez doprovodu rodičů či jiných pečujících osob odpovědných za jejich výchovu. (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz)**

V rámci sociálně právní ochrany dětí je základem sociální práce s rodinou. Nesmí se však zapomenout, že je z pohledu sociálně právní ochrany dětí vždy jednáno a vždy jsou chráněny v první řadě zájmy dětí. Tuto oblast sociální práce považuji za velice náročnou a citlivou.

2.1 Orgány sociálně právní ochrany

V následující kapitole budou uvedeny orgány sociálně právní ochrany dětí působící na území České republiky. Budou zde popsány jejich pravomoci. Z hlediska tématu této práce zde bude rozvedeno zejména oddělení sociálně právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Právě tato oddělení vykonávají sociálně právní ochranu dětí, do jejíž kompetence spadá mimo jiné umístování dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Úkolem všech orgánů sociálně právní ochrany je zajišťovat agendu spojenou se sociálně právní ochranou nezletilých dětí. Dle platné novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění vykonávají sociálně právní ochranu dětí orgány následující: obecní úřady obcí s rozšířenou působností (městské úřady, magistráty a úřady městských obvodů, či částí), dále i obecní úřady, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí nebo Úřad pro mezinárodní ochranu dětí se sídlem v Brně a nově krajské pobočky Úřadu práce České republiky. Dále také obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně právní ochranu dětí pověřené fyzické nebo právnické osoby. (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz)

Mezi kompetence orgánů sociálně právní ochrany dětí můžeme zařadit sociální podporu, sociálně právní poradenství, výchovné poradenství, práci s rodinou nezletilého dítěte a sanaci rodiny. Důležitou součástí je také oblast kurately pro mládež, která může působit též v rámci prevence před sociálně patologickými jevy.

Jako významný orgán v této oblasti působí zejména oddělení sociálně právní ochrany dětí. Tato oddělení řeší mnoho oblastí týkajících se dítěte, zejména výchovnou, rodinnou, sociální, zdravotní a právní. V zásadě jsou tato oddělení povinna hájit zájmy dětí. Mezi pravomoci orgánů sociálně právní ochrany dětí patří dle Matouška (2003) podávání návrhů soudu na výchovná nebo předběžná opatření v oblasti ústavní a ochranné výchovy, stejně tak na její prodloužení či zrušení; návrhy na zbavení či omezení rodičovské odpovědnosti; vykonávají funkci opatrovníka, či poručníka. Tyto orgány také zajišťují agendu náhradní rodinné péče ve spolupráci s krajskými úřady, řeší problematiku dětí týraných.

Příslušná oddělení sociálně právní ochrany dětí řeší problematiku zneužívaných nebo zanedbávaných dětí, zároveň také děti, o které se rodiče nemohou

postarat, nebo toho nejsou schopni. V neposlední řadě se zabývají samotnými nezletilými, jejichž chování je nějakým způsobem problematické (např. záškoláctví, zneužívání návykových látek, páchaní trestné činnosti, útoky z domova). Z literatury můžeme vymezit ještě další pravomoci oddělení sociálně právní ochrany dětí. Mezi ně spadá také být účastníkem v trestním řízení vedeném proti mladistvému, účastnit se přestupkového řízení vedeného proti mladistvému, spolupracovat s mladistvými ve věznicích. Tato oddělení též spolupracují s věznicemi v případě, že jsou zde odsouzené ženy pečující o své dítě. (Matoušek 2003) Oddělení sociálně právní ochrany dětí spolupracuje i s dalšími státními a nestátními organizacemi, policií, školskými zařízeními, zařízeními ústavní výchovy, soudy.

Ve výše zmíněných odstavcích jsou uvedeny jednotlivé orgány sociálně právní ochrany dětí. Pravomoci orgánů sociálně právní ochrany dětí jsou sice velmi široké, ale i specifické. Je nutné si uvědomit, že práce těchto orgánů je velice složitá a náročná, jsou na ně kladeny vysoké nároky. Proto má tato práce velké nároky na kvalitu a odbornost jednotlivých sociálních pracovníků v této oblasti.

2.2 Základní právní ukotvení sociálně právní ochrany dětí

Následující kapitola ukotví sociálně právní ochranu dětí z právního hlediska. Budou zde uvedeny právní předpisy České republiky, ale také právní předpisy mezinárodní, jelikož i ty upravují příslušnou problematiku. Sociálně právní ochrana dětí je samozřejmě právním řádem ukotvena, při řešení problematiky ohroženého dítěte tedy nemůže být opomenuta.

K nejvýznamnějším mezinárodním dokumentům spadá zejména **Úmluva o právech dítěte** přijatá roku 1989 Organizací spojených národů (OSN), kterou tehdejší ČSFR ratifikovala roku 1991, platnost pro samostatnou Českou republiku má nadále ode dne vniku 1. 1. 1993. Všechny státy, které Úmluvu ratifikují, se zavazují k plnění všech jejích částí. Základní myšlenkou Úmluvy je poskytnout ochranu a zajištění práv dítěti bez jakékoli diskriminace z pohledu rasy, etnika, náboženského vyznání, pohlaví, původu atd. Stát chrání dítě a zaručuje zachování důstojnosti a rovnosti práv všech členů rodiny, zachovávání práva na život, myšlení, svobodu, jméno. Stát je povinen brát ohled na rodičovská práva a povinnosti. V Úmluvě je uvedeno, že „...dětství má nárok na zvláštní péči. Rodina, jako

základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. V zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti dítěte musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění...“ (Úmluva o právech dítěte, www.osn.cz)

Dalším zásadním dokumentem je **Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod**, neboli **Evropská úmluva o ochraně lidských práv**, která se zabývá lidskými právy v Evropě, byla přijata roku 1950 Radou Evropy. Mezi základní stavební kameny této úmluvy se řadí respektování lidských práv, právo na život, svobodu projevu, myšlení, náboženského vyznání, zákaz diskriminace, mučení, otroctví a právo na spravedlivý soud. Z hlediska rodiny je zde zakotveno právo na respekt k soukromému a rodinnému životu. (Evropská úmluva o ochraně lidských práv, www.echr.coe.int)

Dalšími dokumenty, které se vztahují k problematice ohrožených dětí, se vztahují Listinu základních práv a svobod a Ústava České republiky. **Listina základních práv a svobod** je součástí ústavního pořádku České republiky a je v platnosti od roku 1992. Listina zaručuje základní demokratická práva a svobody, zabývá se také problematikou práv národnostních menšin, otázkou sociálních práv, ale i soudní ochranou každého člověka atd. Co se týče problematiky ohrožených dětí, je zde zakotveno mimo jiné, právo na nedotknutelnost osoby, právo nebýt podroben mučení ani krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu, právo na zachování lidské důstojnosti. Listina také obsahuje právo na ochranu před neoprávněným zásahem do osobního, či rodinného života. (Listina základních práv a svobod, www.psp.cz)

Dalším dokumentem je **Všeobecná deklarace lidských práv**, což je dokument nezávazný, přesto nemůžeme říci, že nevýznamný. Deklarace přiznává dětem speciální nárok na sociální ochranu. Tento dokument byl schválen roku 1948 valným shromážděním OSN. Z hlediska práva České republiky je nejvýznamnějším dokumentem, který se zabývá sociálně právní ochranou dítěte **zákon č.401/2012 Sb. o sociálně právní ochraně dětí**, tento zákon bude definován v následující kapitole. Mezi další právní předpisy týkající se problematiky ohrožených dětí v České

republiky můžeme zařadit, **zákon č. 108/2002 Sb. o výkonu ústavní a ochranné výchovy, zákon č. 218/2001 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže či zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník a zákon č. 94/1963 Sb. o rodině**. Tento zákon k 1. 1. 2014 pozbyl své platnosti a jeho obsah se přetransformoval do **nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.**

Tato kapitola stručně představila široký okruh právního vymezení sociálně právní ochrany dětí. Na základě těchto právních dokumentů je sociálně právní ochrana vystavěna. Přesto jsou zde vzhledem k obsahu práce dva zásadní právní dokumenty, kterými se budu zabývat podrobně v následující kapitole.

2.3 Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí a nový občanský zákoník

Dlouho projednávaná novela zákona o sociálně právní ochraně dětí z roku 1999 je účinná od 1. 1. 2013. Tento zákon prošel zásadní novelizací a přináší mnoho změn. Novela přinesla určité změny v oblasti sociální práce a sociálně právní ochrany dětí. Změny tohoto zákona, stěžejního pro sociálně právní ochranu dětí, mohou mít zásadní dopad právě na zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Z nového občanského zákoníku bude představena druhá část, která se týká rodinného práva, které sem bylo přesunuto ze zákona o rodině. V následující kapitole budou tyto změny definovány

Mezi zásadní změny, které přináší novela pro oddělení sociálně právní ochrany dětí, řadím vyhodnocování situace dítěte, tvorbu individuálního plánu ochrany dítěte, pořádání případových konferencí, možnost uložit rodičům povinnost využít odbornou poradenskou činnost. Sociálně právní ochrana dětí by se měla nyní zaměřovat hlavně na preventivní formu práce a upřednostňovat ji před represivní formou. **Vyhodnocení situace dítěte** je vlastně souhrnná analýza situace a potřeb dítěte. V případě, že dítě je shledáno ohroženým, jsou výše zmíněná oddělení povinna nejdéle do třiceti dnů od přijetí do evidence vytvořit **individuální plán ochrany dítěte**. Tento plán určuje, či plánuje jednotlivé kroky a opatření, které mají

být v zájmu dítěte splněny. Je závazný pro rodiče, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, zařízení ústavní a ochranné výchovy a pěstouny.

Oddělení sociálně právní ochrany dětí má v novele zákona zakotvenu novou metodu sociální práce, kterou jsou **případové konference**. Je to setkání rodičů a dalších odborníků, které definuje, kteří jsou v případě zainteresováni, mohou jimi být sociální pracovník, lékař, psycholog, psychiatr, zástupce školy, školského zařízení popř. další odborníci. (Špeciánová, 2003) Toto jsou tedy osoby, které přichází s dítětem a rodinou do kontaktu a tvoří jeho sociální síť. Dále se případové konference také mohou účastnit poskytovatelé sociálních služeb, zástupci policie, probační a mediační služba atd. Tato metoda řeší konkrétní situaci ohroženého dítěte, má dítěti pomoci nalézt cestu a optimální řešení, jak se z ohrožující situace dostat. Případová konference se dle novely zákona o sociálně právní ochraně dětí musí konat před podáním návrhu na rozhodnutí, zda je potřeba souhlasu rodiče k osvojení dítěte; o omezení nebo zbavení rodičů rodičovských práv; na nařízení, prodloužení, či zrušení ústavní výchovy a dalších návrhů vyplývajících z §14 odst. 1. (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz)

Novela zákona určuje sled výchovných opatření, které může obecní úřad obce s rozšířenou působností udělit, pokud to vyžaduje oprávněný zájem dítěte. Tento orgán může dát *napomenutí* dítěti, rodičům, osobě odpovídající za výchovu dítěte, nebo osobě, která vývoj dítěte ohrožuje. Dalším krokem je stanovit *dohled*, uložit *omezení*, které zabrání negativnímu vlivu, působícímu na dítě. Nově následuje pravomoc, že oddělení sociálně právní ochrany dětí může uložit rodičům **využit odbornou poradenskou pomoc, povinnost účasti na mediaci (3 hod.) nebo terapii**. (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz) V případě, že předchozí opatření nevedou k zlepšení či nápravě ohrožující situace, může dojít k soudnímu odejmutí dítěte z péče rodičů či jiné osoby o dítě pečující. Dítě může být umístěno do střediska výchovné péče, dětského domova, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo do domova pro osoby se zdravotním postižením. V moderním pojetí sociálně právní ochrany dítěte je také kladen důraz na deinstitucionalizaci. Novela tedy přináší velký důraz na umístování dětí do péče příbuzných, jiných fyzických osob a pěstounů, před umístěním do ústavního zařízení.

Jedním ze základních a podstatných cílů je **standardizace** postupů sociálně právní ochrany dětí. Povinnost vytvořit standardy a řídit se jimi mají orgány sociálně právní ochrany dětí, osoby pověřené k výkonu sociálně právní ochrany v oblasti náhradní rodinné péče a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Standardizace se dotkne nejen práce s klientem, personálního a organizačního zajištění, stejně tak jako technického a provozního zázemí.

Významná změna zasáhla i oblast rodinného práva. Dříve hlavní pramen tedy zákon č. 94/1963 Sb. o rodině je nyní obsažen v novele občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. Tento příslušný zákon tedy obsahuje ustanovení rodinného práva. Zejména upravuje manželství, rodičovství, příbuzenství, osvojení, poručenství a opatrovnictví, svěřeni do péče jiné osoby než rodiče, pěstounství a ústavní výchovu. Tímto tedy také samozřejmě ovlivňuje sociálně právní ochranu dětí.

Od počátku roku 2013, resp. 2014 se právní systém, který ovlivňuje praxi sociálně právní ochrany dětí, po několika dlouhých letech zásadně změnil. Výše zmíněné novely přináší mnoho změn do praxe sociálních pracovníků. Změny, které přináší, nejsou pouze okrajové, ale zasahují do celého systému péče o ohrožené dítě, právě proto se jejími dopady zabývá tato práce.

2.4 Formy náhradní péče

V této kapitole budou uvedeny, jaké jsou formy náhradní péče, které vychází ze zákona o sociálně právní ochraně dětí a nového občanského zákoníku. Toto by mělo pomoci k ucelení pohledu na možnosti využití jiné péče o dítě, než péče rodičů. Jedná se o péči z širšího okruhu rodiny, osvojení, pěstounskou péči, pěstounskou péči na přechodnou dobu. Až další v řadě stojí zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a možnost ústavní výchovy.

Matoušek (2003) dělí náhradní výchovnou péči zásadně na dvě formy, a to ústavní a rodinnou. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je většinou prezentováno jako zařízení na pomezí těchto dvou forem náhradní péče o děti. V následujících odstavcích budou formy náhradní péče o děti vymezeny na základě příslušných zákonů.

2.4.1 Osvojení

Tento pojem vychází u nového občanského zákoníku. V novém občanském zákoníku č. 89/2012 Sb. v platném znění se dle § 794 osvojením rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. O osvojení rozhoduje soud na základě návrhu osoby, která dítě plánuje osvojit. Po rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitelé zapisují do matriky jako rodiče. Osvojit lze nezletilé dítě, i zletilé dítě, to však musí souhlasit. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl. S osvojením musí souhlasit dítě, rodiče dítěte resp. osoba oprávněná dát souhlas. (Občanský zákoník, www.zakony.centrum.cz)

2.4.2 Svěření do péče jiné osoby

Z dikce nového občanského zákoníku plyne, že v případě, kdy se rodič popř. poručník nedokáže řádně postarat o nezletilé dítě, přistoupí soud ke svěření dítěte do péče jiné osoby. (Občanský zákoník, www.zakony.centrum.cz) V případě, že pečovat o dítě může osoba příbuzná nebo blízká, soud jí dá přednost, pokud je to v souladu se zájmy dítěte. Rodiče jsou v tomto případě povinni poskytovat výživné svému dítěti. S tímto výživným je pečující osoba oprávněna disponovat v zájmu dítěte. Tato forma péče o dítě má vždy přednost před ústavní výchovou.

2.4.3 Pěstounství

Do pěstounské péče může být svěřeno dítě na základě rozhodnutí soudu, v případě, že se o něj nemůžou starat jeho rodiče ani poručník. Má vždy přednost před výchovou ústavní. Rodičovská odpovědnost a vyživovací povinnost zůstává nadále rodičům. (Občanský zákoník, www.zakony.centrum.cz) Pěstouni dítě zastupují v běžných záležitostech, pokud soud neurčí jinak, mají povinnost o dítě pečovat. Pěstoun je povinen podporovat vztah mezi rodiči a dítětem popřípadě dalšími blízkými osobami. Pěstounem může být také v některých případech osoba dítěti příbuzná.

2.4.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je novou formou náhradní péče a plyne ze zákona o sociálně právní ochraně dětí. (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz) Osoby, které jsou profesionálními pěstouny, jsou pěstouni na

přechodnou dobu. Jsou vedeni v evidenci Krajského úřadu. Tato forma péče může trvat maximálně jeden rok.

2.4.5 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc se umísťuje dítě v případě, že rodiče nemohou ze závažných důvodů zajistit péči o dítě na přechodnou dobu. Nejdéle na dobu šesti měsíců. Toto je též upraveno novelou zákona 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz)

2.4.6 Ústavní výchova

Ústavní výchovu nařídí soud v případě vážného ohrožení dítěte, v případě, že jeho vývoj či zdraví je vážně ohroženo. K nařízení ústavní výchovy se přistupuje až jako k nejzazšímu řešení, pokud jiná opatření k ničemu nevedla. Zákon ukládá, že ústavní výchovu lze nařídít maximálně na dobu tří let, tuto lhůtu je možné v závažných případech prodloužit. Dle zákona soud musí, prostřednictvím orgánu sociálně právní ochrany dětí, jedenkrát za půl roku přezkoumat, zda důvody pro umístění nadále trvají. (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz)

Tato kapitola přinesla výčet všech možností náhradní formy péče o dítě v našem státě. Budoucnost náhradní péče je zejména v rodinných formách. Trendem je v současné době odklon od institucionálních forem péče o děti. Mnozí odborníci deklarují, že tato forma má velmi zásadní negativní dopady na děti, v této formě náhradní péče vyrůstající. Péče o ohrožené dítě je tedy nyní zaměřena na neinstitutonální formy péče o dítě. Pokud je ústavní či jiná institucionální péče dlouhodobá, může skutečně mít velmi negativní následky pro dětskou psychiku. Z tohoto důvodu se změna zákona o sociálně právní ochraně dětí snaží přenést do praxe co nejkratší doby pobytů dětí v těchto institucích a zaměřuje se na svěření do péče jiné osoby a také pěstounství. Přesto se však domnívám, že není možné celkově zrušit všechna ústavní zařízení, vždy se totiž najdou děti, které budou právě tuto péči potřebovat. Myslím si však, že mají sloužit až jako poslední možnost péče o dítě, tedy být ustanovena až v případě, že všechny jiné možnosti selžou. V těchto případech je samozřejmě na místě dát přednost zařízení pro děti vyžadující

okamžitou pomoc. Tato zařízení by měla fungovat v souladu se svým názvem, tedy na bázi krátkodobých, krizových pobytů. Na pobyty dlouhodobé zde máme dětské domovy, které již dnes mnohdy fungují na bázi rodinných skupin.

3 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Následující kapitola charakterizuje zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Budou zde uvedeny typy jednotlivých zařízení, jejich charakteristika a jejich financování. Z hlediska sociální práce zde budou uvedeny důvody a způsoby umisťování dětí do těchto zařízení sociálně právní ochrany dětí. Podstatná je podkapitola o novele zákona o sociálně právní ochraně dětí, která bude vztažena konkrétně k zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Budou v ní probrány jednotlivé konkrétní změny, které přináší. Zaměřím se také na deinstitucionalizaci péče o děti v České republice. V rámci této kapitoly bude krátce porovnána ústavní péče s péčí v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc. V závěru této části práce se zaměřím na sanaci rodiny, jako moderní formu sociální práce v pomoci ohroženým dětem.

3.1 Charakteristika zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Nyní zde budou stručně charakterizovány a vymezeny typy zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a jejich financování. Bude zde také dotčeno legislativní ukotvení, které však bude více rozebráno v samostatné podkapitole. Není-li možné zajistit dítěti potřebnou ochranu a pomoc z hlediska zákona jiným výchovným opatřením nebo opatřením sociálně právní ochrany a zároveň není možné zajistit péči o dítě náhradní rodinnou péčí, zejména pěstounskou péčí na přechodnou dobu, dojde ke svěřeni dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Dítětem je míněna každá nezletilá osoba.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je zařízením sociálně právní ochrany dětí. Mezi další zařízení sociálně právní ochrany dětí řadíme zařízení odborného poradenství pro péči o děti, zařízení sociálně výchovné činnosti a výchovně rekreační tábory. Tato zařízení „...mohou zřizovat fyzické osoby, právnické osoby nebo obce a kraje v samostatné působnosti na základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany...“ (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz)

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je prostřednictvím prohlášení Ministerstva práce a sociálních věcí v souvislosti s novou platnou právní úpravou definováno, jako zařízení, jehož práce spočívá „...v zajištění okamžité, krizové, krátkodobé pomoci ohroženému dítěti do doby, dokud nebude pro dítě nalezeno řešení dlouhodobějšího charakteru...“. (Stanovisko MPSV k situaci zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc „Klokánků“, www.mpsv.cz)

Tato zařízení tedy, jak již z názvu vyplývá, poskytují bezprostřední, neodkladnou pomoc ohroženým dětem. Provoz těchto zařízení je nepřetržitý, aby byla zajištěna podmínka umožnění okamžitého umístění. Věkové hranice dětí pro přijetí se mohou v jednotlivých zařízeních lišit. Základním principem mělo být poskytování okamžité péče na krátkou či přechodnou dobu. To znamená v nejlepším případě do doby, než se najde jiná kompetentní osoba, která se může o dítě postarat, popřípadě do doby než je dítěti nalezena náhradní rodinná péče, nebo do doby, kdy si mohou dítě převzít zpět do péče jeho rodiče. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc zabezpečí dětem umístěným v krizové situaci přímou pomoc ve všech základních oblastech – pobyt, strava, ošacení. Dále také poskytne zdravotní, psychologickou, výchovnou či poradenskou péči. Poskytuje pomoc také v oblasti školních povinností a zájmových činností.

Ohroženými dětmi jsou míněny děti, které jsou nějakým způsobem týrány, zneužívány, zanedbávány, nebo je jim jiným způsobem ubližováno, není jim poskytována přiměřená péče. Pomoc může být poskytnuta také dětem, které jsou na útěku z domova, jsou ohroženy na zdraví či životě, případně jsou nějakým způsobem omezována jejich práva. Metodika Ministerstva práce a sociálních věcí jasně definuje důvody pro umístění dětí do těchto zařízení, které plynou z novely zákona č. 401/2012 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, a to následovně - zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou zařízeními sociálně právní ochrany dětí, která poskytují ochranu a pomoc dítěti:

- které se ocitlo bez jakékoli péče,
- jehož život nebo život nebo příznivý vývoj jsou vážně ohroženy,
- které se ocitlo bez péče přiměřené jeho věku,
- které je tělesně nebo duševně týrané nebo zneužíváno,

- které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní. (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz)

Charakterizovat formu péče v těchto zařízeních není zcela snadné, dnes již neplatný zákon o rodině považoval péči v těchto zařízeních jako rodinnou náhradní péči. Autorky studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí v Praze tato zařízení charakterizují následovně: „...ZDVOP jsou však spíše specifickým druhem zařízení pečujících o ohrožené děti, které nelze označit ani za náhradní rodinnou péči, ani za náhradní ústavní péči...“.(Barvíková, Palonciová, 2012, s. 13)

Specifický pohled na tyto instituce uváděl již Matoušek (2008): „...instituce, která při svém vzniku vyvolala diskusi a vzbudila určité naděje, které se ovšem podle našeho názoru dosud nenaplnily, jsou tzv. zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Koncepce včleněná do zákona o sociálně-právní ochraně dětí byla poměrně pokroková. Z řady důvodů se ovšem původní záměr do značné míry nenaplnil a tato zařízení zatím působí spíše jako paralelní síť dětských domovů, jejichž minimální kvalita není zaručena ani takovými pravidly, kterými se musí řídit každý dětský domov...“.(Matoušek, 2008, s. 21) Zajisté předešlá slova nelze generalizovat. Ale přesto se novela zákona o sociálně právní ochraně dětí těmito institucemi zabývá a dává jim jiný směr, který bude podléhat přísnějším pravidlům. Mnohým zařízením to však v praxi může způsobovat problémy.

Zřizování těchto institucí je legislativně ukotveno v zákoně o sociálně právní ochraně dětí. Nejčastějším zřizovatelem je v České republice Fond ohrožených dětí. Zejména dříve byl téměř jediným zřizovatelem, nyní však přibývají i zařízení zřizované jinými institucemi. Tato zařízení se liší mimo jiné tím, že přímou péči o děti vykonávají v zařízeních Fondu ohrožených dětí tzv. „tety“, popřípadě „strýcové“. V dalších zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které nespadají pod Fond ohrožených dětí, je systém každodenní péče o děti různý. Péči vykonává nejčastěji vychovatel nebo speciální pedagog.

Nejnámějšími typy zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou takzvané „Klokánky“. Tato zařízení poskytují okamžitou pomoc ohroženým dětem ve formě rodinné péče v jednotlivých bytech pečovateli nebo v objektech se

služebními byty, kde se jednotliví pečovatelé střídají po týdnu. Zřizovatelem těchto zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je Fond ohrožených dětí, který funguje od roku 1990. Fond ohrožených dětí je občanské sdružení poskytující pomoc dětem týraným, zneužívaným, zanedbávaným či jinak sociálně ohroženým. Působnost tohoto sdružení je na celém území České republiky. Předsedkyní sdružení je JUDr. Marie Vodičková. Fond ohrožených dětí se ale mimo své hlavní činnosti zabývá také sanací rodin, či terénní sociální práci v těchto rodinách, provozuje krizovou linku pro matky tající těhotenství či porod.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, může poskytovat okamžitou péči také prostřednictvím krizových lůžek při dětských domovech, dětských centrech, nemocnicích, střediscích výchovné péče atd. Tato zařízení mohou být také zřizována dalšími institucemi, v případě, že dostanou pověření k výkonu sociálně právní ochrany dětí. Systém těchto institucí je bohužel České republice neucelený. V příloze této práce alespoň mohu předložit souhrn veškerých zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v České republice.

Financování příslušných zařízení též není jednotné. Jednotlivým zřizovatelům těchto institucí je poskytován státní příspěvek, jedná se o dávku vyplácenou ze státního rozpočtu. Tuto dávku vyplácí krajské úřady místně příslušné podle sídla jednotlivých zařízení. Dle výzkumu autorek Barvíkové a Paloncyové (2012) je státní příspěvek „...nedílnou, nikoliv jedinou součástí financování provozu ZDVOP. Zřizovatelé ZDVOP registrovaní jako poskytovatelé sociálních služeb mohou žádat kromě státního příspěvku podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí také o dotace na poskytování sociálních služeb podle zákona o sociálních službách ve stejném zařízení. Mezi další zdroje patří např. dotace krajských či obecních úřadů, finanční dary či jiné granty...“ (Barvíková, Paloncyová, 2012, s. 71)

V odstavcích výše byla definována zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Byla vymezena z hlediska svého poslání, péče, kterou poskytují a z hlediska cílové skupiny, které je tato péče poskytována. Bylo zde představeno, jaké instituce mohou okamžitou pomoc poskytovat. Kapitola také krátce popsala, kde jsou tato zařízení právně ošetřena a způsob jejich financování.

3.2 Umístování ohrožených dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

V následující podkapitole budou definovány způsoby pro umístování dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tyto způsoby budou dále rozvedeny a popsány.

Způsoby umístění dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc:

- ✓ Rozhodnutí soudu
- ✓ Žádost obecního úřadu obce s rozšířenou působností
- ✓ Žádost zákonného zástupce
- ✓ Žádost samotného dítěte.

Na základě Listiny základních práv a svobod a Úmluvy o právech dítěte nemůže být dítě od rodičů odloučeno proti jejich vůli. V případě, že se tak stane a dítě je odebráno rodičům proti jejich vůli, musí tak být učiněno pouze na základě rozhodnutí soudu v souladu s platnými právními předpisy, a pokud je odloučení dítěte od rodičů nutné a potřebné v jeho zájmu. (Metodická informace MPSV k vybraným otázkám poskytování sociálně-právní ochrany zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc, www.mpsv.cz)

Jako druhou možnost umístění uvádím umístění na žádost obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Z novely zákona o sociálně právní ochraně dětí plyne, že pokud má být dítě umístěno na základě této žádosti, pak je nutné, aby obecní úřad neodkladně podal návrh soudu na vydání předběžného opatření. Předběžné opatření je třeba zajistit v případě, že není zajištěn souhlas rodiče, nebo osoby odpovědné za výchovu dítěte s pobytem dítěte v tomto zařízení. Souhlas musí být nyní zajištěn do doby, než soud rozhodne o předběžném opatření, což je nejdéle do 24 hodin. Tento proces je nezbytné uskutečnit i v případě, že je dítě umístěno na základě jeho vlastní žádosti.

V případě, že je dítě umístěno na základě rozhodnutí soudu, je pracovník obecního úřadu obce s rozšířenou působností resp. sociální pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí povinen dítě navštěvovat dle potřeby, nejdéle však jednou za tři měsíce. Dítěti by měl být povolen pobyt mimo příslušné zařízení a to u

rodičů, dle jejich schopnosti o dítě pečovat. Může se jednat o krátkodobé návštěvy v místě zařízení, propustky do místa bydliště rodičů, či dlouhodobé propustky.

Jako poslední možnost je zde uvedeno umístění na základě žádosti zákonného zástupce. V tomto případě je nutné, aby mezi zařízením a zákonným zástupcem byla uzavřena písemná dohoda. Příslušná dohoda dle novely zákona musí obsahovat následující: název zařízení; adresu a adresu sídla zřizovatele; jméno a příjmení, datum narození, adresu bydliště dítěte; jméno a příjmení, datum narození, adresu bydliště zákonných zástupců dítěte; údaje o zdravotním stavu dítěte; důvody pro umístění dítěte; datum a čas dohodnutého přijetí dítěte; souhlas zákonného zástupce s tím, že při pobytu v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc budou se na pobyt dítěte vztahovat pravidla stanovená ve vnitřním řádu tohoto zařízení; podmínky a způsob kontaktu dítěte s dalšími osobami a vymezení okruhu těchto osob; způsob a výše úhrady příspěvku za pobyt dítěte; podpis dohody zástupcem zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a zákonným zástupcem dítěte. (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz)

Z novely zákona o sociálně právní ochraně dětí též plyne, že každé zařízení je při přijetí dítěte povinné tuto skutečnost neprodleně oznámit příslušnému orgánu sociálně právní ochrany dětí, které jsou povinny dále s dítětem spolupracovat a hájit jeho zájmy. Způsoby umístění dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou různé. Ani o jednom z nich nelze říci, že by převládal.

3.3 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z hlediska novely zákona o sociálně právní ochraně dětí

Následující kapitola přinese pohled na změny, které přináší novela zákona o sociálně právní ochraně dětí pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tato právní úprava přináší mnoho zásadních změn právě pro tato zařízení a pro jejich fungování. Změny, které přináší těmto zařízením, jsou zde podrobně vymezeny. Zejména vzhledem k tomu, že na novou právní úpravu a její dopady v praxi se zaměřuje praktická část diplomové práce.

První zmínka o těchto zařízeních se právním systémem České republiky objevuje v roce 1999, kdy vzniká právě zákon o sociálně právní ochraně dětí. Tato forma institucionální péče o ohrožené děti byla legislativně vymezena zákonem 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. S účinností od 1. 1. 2013 tento zákon mění novela zákona č 401/2012Sb. o sociálně právní ochraně dětí.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc by mělo poskytnout dítěti jak uspokojení základních životních potřeb, jako jsou strava, ubytování, zdravotní péče, ošacení, tak i zajistit základní psychologickou pomoc, nově i péči sociálního pracovníka a poradenství dětem i rodičům potřebnou v dané konkrétní situaci. Z novely zákona dále vyplývá, že toto zařízení je povinné poskytovat také výchovnou péči, pomoc při přípravě na vyučování, doprovod na vyučování, zajišťuje také zájmovou činnost dětí a je také povinné zajišťovat kooperaci s rodinou dítěte v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte, který je vytvořen příslušným orgánem sociálně právní ochrany dětí. (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz)

Tato zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc by měla fungovat na bázi krátkodobého pobytu, proto novela zákona nově upravila maximální délku pobytu v těchto zařízeních. Novela stanovuje maximální dobu pobytu na tři měsíce v případě podání žádosti zákonným zástupcem dítěte s možností prodloužení o další tři měsíce s písemným souhlasem orgánu obce s rozšířenou působností, resp. oddělení sociálně právní ochrany dětí příslušného úřadu. Maximální doba pobytu na základě žádosti orgánu obce s rozšířenou působností nebo na základě žádosti dítěte, v případě že zákonný zástupce dítěte, nebo jiná osoba zodpovědná za výchovu dítěte souhlasila s jeho pobytem v příslušném zařízení na dobu šesti měsíců. Tuto dobu lze také výjimečně prodloužit. Maximální délka pobytu dítěte v těchto institucích však nesmí přesáhnout dvanáct měsíců.

Mezi další změny, které novela zákona č. 401/2012 Sb. o sociálně právní ochraně dětí přináší, je omezení počtu dětí. Nově nesmí počet dětí umístěných v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc přesáhnout 28 dětí, a to i v případě, že toto zařízení je umístěno ve více budovách. Překročit maximální možný počet dětí lze ve dvou případech, a to pokud je přijata sourozenecká skupina nebo v případě

udělení výjimky ministerstvem na nezbytně nutnou dobu. Zároveň se v tomto ohledu nově stanovuje, že jeden zaměstnanec zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc může současně zajišťovat péči nejvýše o čtyři děti, což má podle ministerstva posílit rodinný charakter zařízení a umožnit individuální péči o dítě.

Nově jsou také stanovena pravidla, za jakých podmínek lze dítě přemísťovat do jiného zařízení, kdy je zapotřebí souhlasu příslušného orgánu k tomuto přemístění a důvody, pro které lze dítě z jednoho zařízení do druhého přemístit. Ministerstvo práce a sociálních věcí se ke stanovení těchto pravidel rozhodlo z toho důvodu, aby nedocházelo ke svévolnému přemísťování dětí mezi zařízeními, zejména aby děti nebyly přemísťovány daleko od rodičů či jiných příbuzných. Pokud dítě bylo umístěno na základě rozhodnutí soudu, pak je jeho přemístění možné pouze na základě rozhodnutí soudu a po oznámení příslušnému orgánu sociálně právní ochrany dětí. Přemístění dětí, které jsou zde umístěné na základě žádosti zákonného zástupce nebo na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností je možné po předchozím souhlasu příslušného úřadu, či po předchozím písemném souhlasu zákonného zástupce dítěte. (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz)

Další ustanovení novely zákona o sociálně právní ochraně dítě se týkají výše úhrady pobytu a péče v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a státního příspěvku pro zřizovatele těchto zařízení. Příspěvek na úhradu pobytu a péče v těchto institucích hradí rodiče dítěte umístěného na základě rozhodnutí soudu nebo žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Podle dosavadní právní úpravy činí výše příspěvku za kalendářní měsíc částku 0,8 násobku životního minima. Od ledna 2013 to nově bude nejvýše 1,6 násobek životního minima. Důležité je slovo nejvýše, protože ředitel zařízení bude mít oprávnění v rámci správního uvážení stanovit i nižší částku příspěvku s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu a situace rodičů.

Státní příspěvek pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc bude nově stanoven pevnou částkou ve výši 22 800. Nově se také omezuje poskytování tohoto příspěvku jen na tu dobu, kdy dítě skutečně v tomto zařízení pobývá. Současná právní úprava v tomto směru není jednoznačná, a tak i v situaci, kdy dítě fakticky v zařízení nepobývá a je například na dlouhodobé návštěvě u

příbuzných, je zařízení státní příspěvek vyplácen. Ministerstvo práce a sociálních věcí se k tomu kroku rozhodlo kvůli prudce rostoucímu vývoji nákladů na státní příspěvek. Státní příspěvek pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je v platném znění zákona vyložen takto:

- náleží měsíčně ve výši 22 800 Kč za každé dítě umístěné rozhodnutím soudu, na žádost orgánu sociálně právní ochrany dětí nebo na základě dohody se zákonným zástupcem, je-li pobyt shledán důvodným,
- příspěvek se snižuje o jednu třetinu za každý den, v němž dítě pobývá mimo zařízení a pobyt mimo toto zařízení trvá po dobu alespoň dvou po sobě jdoucích kalendářních dnů; den, ve kterém dítě odejde ze zařízení v době po patnácté hodině, nebo den, ve kterém se vrátí do zařízení před patnáctou hodinou, se do doby dvou dnů po sobě jdoucích nezahrnuje,
- náleží i po nabytí právní moci rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy dítěte umístěného dosud v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jestliže je dítěti nadále poskytována péče v tomto zařízení, a to až do dne přijetí dítěte do příslušného zařízení pro výkon ústavní výchovy. (Sbírka předpisů České republiky, www.mpsv.cz)

Dle novelizovaného zákona je zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc povinno spolupracovat s rodinou nezletilého dítěte, dále zajistit terapii rodině dítěte, pomoc ve vyřizování záležitostí, které se týkají dítěte. Dále jsou příslušná zařízení povinna zajistit nácvik rodičovských a jiných dovedností, které vychovávající osoba nezbytně potřebuje pro péči o nezletilé dítě, to vše musí být v souladu s individuálním plánem, který je povinen zpracovávat příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí.

V době kdy vešla novela v platnost, se vzedmula vlna kritiky. Tato kritika pochází zejména od Fondu ohrožených dětí, neznámějšího zřizovatele jednotlivých zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Fond ohrožených dětí se dle jeho vyjádření dostává do existencionálních problémů a s novelou nesouhlasí v mnoha bodech. Jedním z nich je právě financování. Od počátku roku 2013 nemá Fond na vyplácení mezd svých zaměstnanců „...tyto problémy nastaly v důsledku toho, že se

státní příspěvek krátí o dny, kdy je dítě mimo zařízení...“). (Dopis poslancům - Novela zákona o SPOD - dopady v praxi, www.fod.cz)

Jako velmi závažnou změnu, která Klokánkům také působí problémy maximální délka pobytu. Ta je stanovena na dobu tří měsíců s možností prodloužení maximálně na šest měsíců. V případě šestiměsíční lhůty na žádost oddělení sociálně právní ochrany dětí musí být vždy znovu rozhodováno soudem. Fond ohrožených dětí deklaruje, že pokud bude muset toto dodržet, jedná se o cca 400 dětí, které budou muset přejít do ústavní péče.

Ministerstvo práce a sociálních věcí reagovalo v únoru 2014. Z hlediska maximální doby pobytu dětí v Klokánku. Ministerstvo upozorňuje na to, jaký mají Klokánky statut. Tato zařízení mají poskytovat krátkodobou péči. V případě, že chtějí poskytovat péči dlouhodobou, musí se transformovat na zařízení, která poskytují tento typ péče, čímž samozřejmě splňovat další standarty, než pro zařízení pro okamžitou pomoc. Mimo to poukazuje na to, že sám zřizovatel těchto zařízení deklaruje jako průměrnou délku pobytu dětí u nich na půlroční. Dále je zde zveřejněna reakce na přemísťování dětí do ústavní péče. Ministerstvo upozorňuje, že se novela se netýká dětí, které byly svěřeny do péče jednotlivých zařízení před počátkem roku 2014. Novela příslušného zákona není totiž retroaktivní. Což znamená, že nepojednává o věcech dříve rozhodnutých, ale pouze o případech, které se rozhodují po nabytí účinnosti novely, jak již bylo několikrát opakováno. Vyjádření Fondu ohrožených dětí tedy v tomto směru vnímám jako zavádějící a nepravdivé.

Ministerstvo se vyjadřuje i ke změně financování. Fond ohrožených dětí je označen za největšího příjemce tohoto příspěvku. V roce 2013 mu bylo poskytnuto 127 milionů z celkových 253 milionů pro všechna zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Od roku 2012 je jejich příjem ještě o dva miliony vyšší. Ministerstvo práce a sociálních věcí tedy nevidí v reakci Fondu ohrožených dětí žádnou oprávněnost a shledává jí neodůvodněnou.

Vůbec poslední postoj Fondu ohrožených dětí je zaznamenán z 18. 9. 2014 v tiskové zprávě, uveřejněné na jejich internetových stránkách s názvem „Likvidace Klokánků na dohled aneb z bláta do louže“. Fond je vyzýván ke snížení kapacity Klokánků, udělená výjimka od ministerstva totiž na konci roku 2014 skončí. Toto se

týká celkem šesti zařízení, která musí svou kapacitu snížit. Fond ohrožených dětí vidí jako problematické zejména započítávání dětí, které jsou uvolněné na dlouhodobou propustku do maximálního počtu dětí v těchto zařízeních.

Zdá se tedy, že Fond ohrožených dětí a Ministerstvo práce a sociálních věcí jsou každý na jedné straně barikády. Ministerstvo shledává výtky od Fondu jako neopodstatněné, a naopak Fond ohrožených dětí vnímá novelu tak, že jejím cílem je Klokánky téměř zničit. Novela tedy rozpoutala velké množství emocí. Přináší mnoho změn, kterým je nutné se přizpůsobit, což je pro mnohá zařízení obtížné, možná až nereálné. Podstatou novely je však sociálně právní ochranu dětí zmodernizovat a co nejvíce vylepšit péči o ohrožené dítě a to by se nemělo opomínat. Vhodnější by tedy bylo soustředit se místo boje na kooperaci.

Výše bylo podrobně vysvětleno právní ukotvení zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z hlediska novely zákona o sociálně právní ochrany dětí. Tato novela přináší mnoho změn pro tato zařízení, kterým se musí přizpůsobit, což pro mnohá zařízení je zásadním problémem.

3.4 Deinstitutionalizace péče o ohrožené dítě

Následující kapitoly se budou zabývat deinstitutionalizací péče o dítě a problematikou ústavní péče. Deinstitutionalizace systému péče o děti je moderním směrem, kterým by se měla péče o ohrožené dítě ubírat. Novelizace právních aktů by měla být prostředkem k jejímu dosažení. Ústavní péče pro děti je v dnešní době až poslední na seznamu možností, jak ohrožené dítě v krizové situaci zabezpečit. Kapitola o deinstitutionalizaci péče o ohrožené dítě, která bude vycházet z projektu, který nyní probíhá na Ministerstvu práce a sociálních věcí. Jedná se o „Projekt podpory transformace sociálních služeb“.

Česká republika patří mezi země s vysokým počtem dětí umístěných v ústavní výchově. Dle Matouška a Pazlarové (2010) ústavní péče zde má svou tradici, která sahá do dávné minulosti. Z tohoto důvodu se nyní těžko přechází na model náhradí péče v rodinách. To je model, na který se v západní Evropě systém péče transformuje již přes třicet let. Moderní pojetí sociální práce s ohroženým dítětem se snaží počty

děti v institucionální formě výchovy co nejvíce snížit. Cílem je individualizovat péči o děti, které nemohou žít ve vlastní rodině. (Matoušek, Pazlarová, 2010) Je důležité zaměřit se zejména na náhradní rodinnou péči a pěstounskou péči. Bohužel systém pěstounské péče v naší republice ještě není natolik propracovaný a nemůže pojmout všechny ohrožené děti. Proto i v dnešní době musí existovat instituce ústavní péče.

3.4.1 Deinstitutionalizace a transformace systému péče o ohrožené dítě

Řešení současné situace systému péče o ohrožené dítě není snadné, spíše je to věc velice komplikovaná, která vyžaduje komplexní řešení. Je nutné dát především přednost prevenci problémů před jejich represí. Pokud se sociální práce s ohroženým dítětem bude soustředit pouze na zmírňování následků, pak nebude možné snižovat počet dětí v ústavních zařízeních, ani nebude možné snižovat dobu pobytu dětí zde. Když však bude kladen důraz na prevenci, formou sanace rodiny a terénních služeb, které budou potencionálně ohrožené rodiny vyhledávat a pracovat s nimi již od počátku jejich problémů, pak zde možné zlepšení situace a vysokým počtem umístěných dětí vidím. V případě, že se však dítě institucionální péči nevyhne, je nutné institucionální péči přizpůsobit co nejvíce jeho potřebám. Tím je míněno snižování počtu dětí v jednotlivých zařízeních, individualizace péče o ně, podpora dítěte a jeho rodiny, případně podpora dítěte k samostatnosti a soběstačnosti v budoucím životě.

Na základě definice Valného shromáždění OSN z roku 2010 má být rodina základní jednotkou ve společnosti, která má poskytnout kvalitní prostředí pro růst, blahobyt a poskytovat ochranu dětem. Základním cílem péče o děti by mělo být ponechání v jeho vlastní rodině, nebo alespoň u jiných blízkých rodinných příslušníků. (Resolution adopted by the General Assembly: Guidelines for the Alternative Care of Children, www.unicef.org) Institucionální péče o děti proto má být až poslední možnou variantou pomoci ohroženým dětem.

V případě, že není jiné možnosti péče o ohrožené dítě, je nutné zajistit péči ústavní. Z výše uvedené zprávy z Valného shromáždění OSN vyplývají následující základní principy ústavní péče, neboli „residential care“. Péče o ohrožené děti, která je poskytována formou pobytové služby, by měla být poskytována v malých

zařízeních, co neblíže rodině dítěte, nebo dřívějšímu prostředí. Ústavní forma péče o děti by měla být poskytována krátkodobě, dočasně. Cílem má být reintegrace dítěte do jeho původní rodiny, nebo zajištění jiné formy alternativní rodinné péče. Je zde kladen důraz především na individuální péči o jednotlivé děti v těchto zařízeních. (Resolution adopted by the General Assembly: Guidelines for the Alternative Care of Children, www.unicef.org) Tyto principy sociálně právní ochrany dětí naplňují spíše právě zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, na rozdíl od dalších forem ústavní péče o dítě v České republice.

Dlouhodobě patří Česká republika mezi státy s vysokým počtem dětí, umístěných v ústavní výchově. V roce 2003 jsme byli kritizováni Výborem pro práva dítěte OSN, za chybějící individuální přístup k dětem v institucionální péči, za omezení kontaktů s původní rodinou dítěte atd. V návaznosti na kritiku se Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy rozhodlo zahájit meziresortní spolupráci s Ministerstvem práce a sociálních věcí. Byl vytvořen „Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011.“ Tento plán představuje komplexní přístup k řešení problematiky ohrožených dětí a rodin, bude se však jednat o dlouhodobý proces, který bude realizován v období několika let. (Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011, www.mpsv.cz) Na Ministerstvu práce a sociálních věcí současně probíhá „Projekt podpory transformace sociálních služeb.“ Tento projekt se zabývá komplexně zkvalitněním a deinstitucionalizací a transformací péče v zařízeních spadajících a řízených tímto ministerstvem. (Podpora transformace sociálních služeb, www.mpsv.cz) V červenci roku 2012 Ministerstvo práce a sociálních věcí zahájilo také realizaci projektu Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené rodiny a děti, jehož cílem je vytvořit nové postupy v právě v systému péče o ohrožené dítě. (Transformace systému péče o ohrožené děti, www.mpsv.cz)

Principem deinstitucionalizace není zrušení veškerých ústavních zařízení, jak by mohlo být mylně chápáno. V některých závažných případech, kdy nelze dítě umístit do jiné formy náhradní rodinné péče, či je potřeba poskytnout mu komplexní, odbornou péči, může být institucionální péče prospěšná. Vždy však musí být přihlíženo nejlepšímu zájmu dítěte a musí být dodržována jeho práva a také

podporována reintegrace dítěte do původní rodiny, či původního prostředí. Cílem je omezení počtu dětí, v těchto institucích, poskytnutí jiné formy náhradní péče a transformace ústavů do rodinných domů či bytů. Důležitým prvkem transformace je též dostupnost, návaznost a komplexnost dalších služeb potřebných v krizových situacích. Transformace by měla zvyšovat kvalitu péče o děti v náhradní výchovné péči, zvyšovat profesionalitu a vzdělání pracovníků, zvyšovat efektivitu a včasnou intervenci.

System péče o ohrožené dítě je kritizován zejména za nedostatky, kterými jsou: vysoký počet dětí v ústavní výchově, nedostatečná síť náhradní rodinné péče a nekoordinovanost systému péče o ohrožené děti.

Dle Národního akčního plánu Ministerstva práce a sociálních věcí je cílem:

- snížit počet dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče,
- zvýšit životní šance dětí, podporovat rozvoj osobnosti dítěte,
- sjednotit postup pracovníků při řešení konkrétní situace ohrožení dítěte,
- zvýšit kvalitu práce a dostupnost služeb pro ohrožené děti a rodiny.

System péče v České republice by měl být komplexní a koordinovaný a to zejména v oblastech prevence ohrožení dětí a rodin před vším rizikovým chováním, vyhledávání ohrožených dětí a rodin. Dále je zaměřen na práci s ohroženou rodinou s důrazem na zachování přirozeného prostředí dítěte. System péče se transformuje také v oblasti práce s dítětem v náhradní rodinné péči, práce s dítětem v institucionální péči a vede též k podpoře osamostatnění dítěte. (Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011, www.mpsv.cz)

Nejen sociální práce, ale i sociálně právní ochrany dětí se v několika posledních letech v mnohém proměňuje. Tomuto se musí také přizpůsobit celý system péče o ohrožené děti. Tento system, v návaznosti na výše zmíněné plány, tedy projde zásadní modernizací, což by mělo být v souladu s potřebami ohrožených dětí a jejich ochranou.

3.4.2 Problematika ústavní péče

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou někdy řazena na rozhraní ústavní a náhradní rodinné formy péče o ohrožené dítě. Proto v následující kapitole bude vysvětlena blíže ústavní výchova i její instituce a možné problémy této formy náhradní péče o dítě.

Za ústavní péči považujeme veškeré formy náhradní péče o děti, poskytované prostřednictvím pobytových institucí. Mezi tato zařízení řadíme dětská centra, dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, domovy pro osoby se zdravotním postižením, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a podobná zařízení. Jednotlivá zařízení spadají do resortu tří ministerstev a to Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky (domovy pro osoby se zdravotním postižením), Ministerstva zdravotnictví České republiky (dětské domovy pro děti do tří let), Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dětské domovy se školou, diagnostické ústavy). Ústavní výchovu nařizuje soud svým rozhodnutím na dobu maximálně tří let. Cílem ústavní péče je poskytovat ucelenou péči o umístěné dítě a podpora práce s rodinou dítěte, která by umožnila jeho reintegraci do rodinného prostředí. Česká republika má bohužel dlouhodobě silně zažitou tradici umístování dětí do ústavní péče. Cílem novodobé sociální práce je však počty dětí umístovaných do institucí poskytující tuto formu péče co nejvíce snížit. Což znamená, že důraz by měl být kladen na co největší spolupráci s rodinou a přirozeným prostředím dítěte. Pokud je k ústavní péči přistoupeno, mělo by to být až v poslední řadě a v případě že předcházející možné formy práce s rodinou s ohroženým dítětem jsou vyčerpány. V případě, že k ústavní péči přesto dojde je to za předpokladu, že bude krátkodobá a poslouží k vyřešení aktuální problematické situace ohroženého dítěte. V nejlepším zájmu dítěte je jeho návrat do původní rodiny a prostředí, nebo alespoň k rodinným příslušníkům, pokud je to možné.

Mezi základní problémy ústavní péče, které jsou definovány Fischerem a Škodou (2009), patří absence konkrétních vychovatelů, nebo vychovatelek dětí, které se navíc často střídají. Dítě si poté nemůže k pečující osobě vybudovat hlubší nebo trvalejší vztah. Další problematickou oblastí je také chudost podnětů, které dítě získává, oproti životu v rodině. Dle autorů je prokázáno, že děti v ústavní péči

mohou v mnohém strádat. Chybí jim mimo jiné „...pocit kontinuity životního běhu, trvalosti mezilidských vztahů, pevné osobní identity...“. Dalším významným problémem ústavní výchovy je její ukončení v osmnácti letech dítěte. Tento věk značí sice formální dospělost, která mnohdy nekoresponduje s osobní zralostí jednotlivce. (Fischer, Škoda, 2009)

Příčiny vysokého počtu dětí umístěných v ústavní výchově v našem státě spatřují Matoušek, Chmelař a Pazlarová (2008) zejména v dlouhodobém opomíjení této problematiky politikou státu. Mezi další řadí společenské stereotypy, které určují, že pokud se rodina o dítě nedokáže postarat, je na místě jeho umístění do ústavu. Problematická se jeví také resortní roztříštěnost systému péče o ohrožené dítě. Autoři nezapomínají také na posouzení praxe, ve kterém zmiňují jako nejvyšší překážku kvalitní práce sociálních pracovníků příliš vysoký počet případů na jednotlivé sociální pracovnice a sociální pracovníky a nedostatečný důraz na metodiku jejich práce.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou sice institucemi, péče v nich se však snaží co nejvíce přiblížit rodinnému prostředí. Proto vznikají menší zařízení rodinného typu s malým počtem dětí. Tyto děti mají zpravidla stálé pečující osoby. Tímto způsobem se eliminují velká zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které by mohly být nejen dětmi samými, ale i laickou veřejností vnímány jako dětské domovy nebo výchovné ústavy

V kapitole výše byla krátce představena problematika ústavní péče. V moderním pojetí sociální práce by mělo docházet ke zmenšování těchto institucí a ke snižování počtu umístěných dětí.

3.5 Sanace rodiny

V této kapitole bude definován pojem sanace rodiny, jako moderní metoda pomoci ohroženému dítěti v rodině. Bude zde vymezeno, pro které rodiny je tato forma spolupráce vhodná a pro které naopak. Vymezím zde také možný pohled na sanaci rodiny ze strany oddělení sociálně právní ochrany dětí. Sanace však může být také prováděna prostřednictvím sociálních služeb v rámci sociálně aktivizačních služeb, jako jedna ze služeb sociální prevence.

Bechyňová s Konvičkovou (2008) popisují ve své publikaci péči o dítě v minulosti. Zejména před rokem 1989, prováděli péči o ohrožené dítě výhradně okresní či obecní úřady. Práce byla vedena smyslem vyšší autority sociálních pracovníků, direktivní formou. O sanaci se v této době tedy nedalo dost dobře hovořit. V tomto období se preferoval ústavní model péče, v případě že rodina nebyla schopna se o dítě starat. Bylo zde přesvědčení, že nejlepší péče se mu dostane od státu prostřednictvím velkokapacitních zařízení, která byla na vzestupu. Později se ukazuje, jak moc je tento model péče nevhodný, pro děti neprospěšný. S rodinou v těchto případech nebylo pracováno, dítě od ní bylo striktně odděleno. Na druhou stranu v současné době „...je sanace rodiny nereálně považována za bezmála všemohoucí způsob práce s rodinou až za možný nástroj, jak postupně zrušit institucionální výchovu...“ (Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 12) Oba tyto přístupy však hodnotím jako krajní možnosti. Myslím, že nejdůležitější v této práci je každý případ řešit individuálně, dle toho co rodina v současné situaci potřebuje.

Sanace rodiny je poměrně mladou metodou sociální práce s rodinou. Je zaměřena na prevenci v sociální práci. Upřednostňuje ji, v souladu s moderním pojetím sociální práce, před represivními formami sociální práce. Z původně autoritativního a direktivního přístupu sociální práce je zde snaha pracovat s rodinou způsobem nedirektivním, podporujícím. Sanace rodiny jako preventivní formu spolupráce sociálních pracovníků a rodiny vidím jako jeden z možných nástrojů pro snižování počtu dětí v ústavní výchově. Sanace rodiny je dle Matouška (2003) definována jako „...postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, případně kvůli tomu, že je sám někým z rodiny ohrožen...“ (Matoušek, 2003, s.

196) Metodu sanace rodiny vidí jako první volbu u většiny případů. Definice Bechyňové a Konvičkové (2008) je více konkrétní. Dle autorek je sanace rodiny „...soubor opatření sociálně právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální biologický a psychologický vývoj je ohrožen...“ (Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 18) Uvádí též, že důsledkem mnohých krizových situací může být umístění dítěte mimo rodinu. Prostřednictvím sanace rodiny je však pomoc rodině poskytována v jeho rodině. Cílem sanace vidí autorky předcházení, zmírňování či eliminaci příčin ohrožení a poskytnutí podpory rodině. Jedná se o odvracení možnosti odebrání dítěte mimo rodinu, realizaci kontaktů v průběhu umístění, nebo k umožnění návratu dítěte do rodiny. Autorky také doplňují další prostor pro sanaci rodiny „...nedílnou součástí sanace rodiny jsou činnosti podporující udržitelnost kvalitativních změn v rodině dítěte po jeho návratu ze zařízení pro výkon ÚV...“ (Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 18)

Z hlediska práva vidí autorky ukotvení sanace rodiny v možnosti uložení povinnosti využití pomoci odborného poradenského zařízení obecním úřadem s obce s rozšířenou působností. Povinností oddělení sociálně právní ochrany dětí je poskytnout pomoc rodině, která následně může umožnit návrat dítěte do jeho rodiny z ústavního zařízení. (Bechyňová, Konvičková, 2008) Tato práva vycházejí z novely zákona č. 401/2012 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. Dále je v zákoně č. 108/2006 Sb. o sociálních službách ukotvena sanace rodiny jako služba sociální prevence. Jsou zde vymezeny sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, které mají sloužit k prevenci sociálního vyloučení. Sanace rodiny slouží k její podpoře, je tedy nutné zapojit všechny její členy. Je však nutné přihlížet ke specifickým potřebám jednotlivých členů. Sanaci jako prostředek pomoci rodině je možné využívat v případech problematické péče o děti, v případech, že dítě má výchovné či vzdělávací potíže. Dále je také možné využít ji v průběhu umístění dítěte mimo rodinu do ústavního zařízení.

Sanace rodiny však není všemocný nástroj. Jsou případy, ve kterých nelze rodiny sanovat. Mezi nejzávažnější případy patří týrání a zneužívání dítěte, neléčené závislosti rodičů dítěte, popřípadě vážná aktuální psychiatrická omezení rodiče, které mu znemožňuje péči o dítě. Sanaci je možné provádět různými způsoby. Měla by být

prováděna přímo pracovníky příslušných oddělení sociálně právní ochrany dětí. Bohužel mnohdy, spíše většinou zatížení jednotlivých pracovníků neposkytuje dostatečný prostor pro tento způsob spolupráce. Jako další možnost sanování rodin vidím prostřednictvím sociálních služeb, mezioborové spolupráce. Asi nejznámější organizací působící v oblasti sanace rodiny je STŘEP České centrum pro sanaci rodin.

V obou případech je nutné vymezit si hranice, očekávání, dobu, popřípadě cíle, ke kterým se bude sanující pracovník snažit s rodinou dojít. Pokud má být sanace dlouhodobější, je možné nastavit cíle dílčí, aby bylo zřetelné, zda spolupráce k něčemu spěje či nikoli. V případě, že jsou pravidla dobře nastavena, je dostatek času ke splnění cíle, spolupráce mezi pracovníky a rodinou může dobře fungovat. Je dobré vymezit problematiku věci, které budou sanovány, je také dobré uvést dobu spolupráce, častost kontaktu, formu spolupráce. Nastavení a pravidla pomáhají rodině a jejím členům cítit se bezpečně v průběhu spolupráce. Vědí, co se od nich očekává a naopak co mohou očekávat oni sami. Jako úspěšnou můžeme sanaci rodiny hodnotit po naplnění cílů spolupráce, ve chvíli, kdy dosáhneme nastaveného „úkolů“.

Úspěchy sanace jsou popsány v předchozích odstavcích této kapitoly. Je však nutné připustit, že ve spolupráci s rodinou může také dojít k neúspěchům. Dle Bechyňové a Konvičkové (2008) může při spolupráci dojít k následujícím možnostem řešení ze strany rodiny. Rodiny mají v těchto situacích tendence uchýlovat se k takovým řešením, které jim poskytnou možnost nespolupracovat. Mezi jednotlivá řešení je možné zařadit *útek* (omlouvají se, neberou hovor, neotevírají dveře), *pasivní rezistenci* (např. při konzultaci pozvou dál, vyslechnou si pracovníka, dají mu za pravdu, následně však neudělají žádný krok vedoucí ke změně nebo *agresi* (na pracovníka křičí, vyčítají mu sociální postavení, zpochybňují jeho empatii z důvodu jiného etnického původu atd.).

Sanaci rodiny je možné vnímat, jako prostředek pro zmírnění příčin ohrožení dítěte. Pozitivní v této metodě sociální práce je, že s dítětem se pracuje uvnitř jeho rodiny, vede se k zachování rodiny, popřípadě obnovení její funkce. Prostřednictvím své práce terénní sociální pracovnice na oddělení sociálně právní ochrany dětí jsem

se k sanaci rodin dostala velmi blízko, byla součástí náplně mojí práce. Z praxe je bohužel vidět, že pracovníci sociálně právní ochrany dětí nemají v současné době dostatek času a prostoru k sanování rodin. Jelikož nevykonávám běžnou agendu tohoto oddělení, mám v rámci pracovní doby pro tuto činnost vyhrazen dostatek času a prostoru. Je tedy možné nastavit jakoukoli intenzitu a délku spolupráce. S rodinami spolupracuji krátce a velmi intenzivně, nebo naopak méně intenzivně, ale delší časový úsek. Oddělení sociálně právní ochrany dětí jinak povětšinou stále působí jako kontrolní či represivní orgán. Mnohdy tedy působení v rodině nebylo zcela jednoduché, jelikož sanace rodiny je opakem výše zmíněného přístupu. Tedy podporující metoda sociální práce s rodinou, neboli forma preventivní sociální práce.

Tato kapitola práce přinesla přestavení sanace rodiny jako základního kamene sociální práce s rodinou, který by mohl a měl být využíván. V současném směru sociální práce má sanace rodiny zásadní postavení. Právě tato metoda práce s rodinou může vést ke snižování počtu dětí v ústavních zařízeních, zvyšování kompetencí rodičů, popřípadě širší rodiny a celkově ke zlepšení péče o ohrožené dítě.

4 Pohled na současnou situaci ohroženého dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v praxi po změnách právní úpravy

V praktické části diplomové práce se budu zabývat dopadem novely zákona č. 401/2012 Sb. o sociálně právní ochraně dětí na praxi péče o děti v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Následující kapitoly budou věnovány vymezení zvolených metod a technik výzkumu potřebných k dosažení cílů diplomové práce. Bude zde popsán výzkumný vzorek respondentů. Dále zde bude popsán také průběh a výběr respondentů i samotný průběh výzkumného šetření a sběru dat, díky kterému bylo dosaženo cílů práce, a na závěr budou vyhodnoceny výsledky výzkumného šetření provedeného v rámci diplomové práce.

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit *jaké jsou dopady novely zákona o sociálně právní ochraně dětí č. 401/2012 Sb. na zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v praxi*. Z hlavního cíle jsou utvořeny tři cíle dílčí:

Dílčí cíl 1: *Zjistit, jaký je dopad omezení maximální kapacity jednotlivých zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v praxi*.

V tomto dílčím cíli bude zjišťováno, jak v praxi ovlivnilo určení maximální kapacity jednotlivých zařízení. A co se bude dít v případě, že zařízení mají umístěných v péči více dětí, než jim novela dovoluje.

Dílčí cíl 2: *Zjistit, jaký má dopad určení maximální doby pobytu dětí v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc na praxi*.

Novela určuje maximální dobu pobytu dětí v jednotlivých zařízeních. Tento dílčí cíl se zaměří, zda toto nějak ovlivňuje praxi péče o ohrožené děti.

Dílčí cíl 3: *Zjistit jaký má dopad změna financování, resp. změna státního příspěvku pro jednotlivé děti v praxi financování jednotlivých zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*.

Státní příspěvek je dle nové právní úpravy snížen, popřípadě krácen. V tomto bodě budou zjištěny dopady tohoto kroku na jednotlivá zařízení.

4.1 Metodologie výzkumného šetření

K dosažení cílů své práce jsem zvolila kvalitativní výzkum. Kvalitativní výzkum může být některými metodology považován jako doplněk tradičních metod výzkumu, za které jsou pro některé považovány metody kvantitativní. Jiní jej však považují za jakýsi protipól nebo vyhraněnou výzkumnou pozici. V sociální práci však kvalitativní výzkum postupem času získal rovnocenné postavení, jako výzkumy ostatní. (Hendl, 2008) Kvalitativní výzkum však nemá pouze jednu metodu či jednotné vymezení. Tento druh výzkumu jsem vybrala, jelikož pro cíle práce je nutné posoudit individuální zkušenosti jednotlivých osob, které se ve své praxi setkali s definovanou problematikou. Vzhledem k tématu práce je kvalitativní výzkumná strategie vhodnější forma pro získání potřebných znalostí a zkušeností z praxe. Na základě kvalitativního sběru dat tedy budu moci dále zkoumat a analyzovat prožité zkušenosti.

Jak uvádí Hendl (2008, s. 63) „...kvalitativní výzkum se může odvolat na dlouhou tradici, jež v sociálních vědách sahá až k jejím počátkům...“. Mezi výhody kvalitativního výzkumu řadí autor následující: vhléd do tématu, podrobný popis, dobře reaguje na situaci a podmínky, hledá souvislosti, umožňuje studovat procesy. Kvalitativní výzkum v mnohém vychází z fenomenologie. Hlavním cílem je zkoumání, popis a analýza prožité zkušenosti, určitého specifického fenoménu, jež má jedinec, či skupina jedinců.

4.1.1 Metoda sběru dat

Pro výzkumnou část této práce jsem, jako metodu sběru dat, zvolila kvalitativní dotazování. Prostřednictvím postupného provádění jednotlivých kvalitativních rozhovorů jsem získala data, potřebná pro vyhodnocení cílů práce. Disman (1993) toto popisuje jako získávání informací v přímé interakci s respondentem.

Hendl (2008, s. 164) vymezuje kvalitativní dotazování jako „...různé typy rozhovorů, dotazníků, škál a testů...“. Rozhovor může být jasně ohraničen pevnou

strukturou, polostrukturovaný, nebo může být veden volně. Strukturovaný rozhovor má pevně danou strukturu a pořadí otázek, které jsou kladeny. Opakem je rozhovor volný. V této diplomové práci je zvolen polostrukturovaný rozhovor, který se nachází mezi těmito dvěma krajními možnostmi. Autor tento střední proud nazývá „rozhovor pomocí návodu“. Jedná se o polostrukturované dotazování, vyznačuje předem definovaným účelem, osnovou a pružností procesu získávání informací. Polostrukturovaný rozhovor je následně snazší pro analýzu získaných dat než rozhovor volně plynoucí. Výše zmíněným návodem je myšlen seznam otázek a témat, kterými se chce tazatel zabývat. Toto zajistí, že se v průběhu rozhovoru dostane na všechna pro tazatele zajímavá témata. V průběhu má však tazatel možnost volby v jakém pořadí a jakým způsobem dle situace jednotlivé otázky do rozhovoru zařadí. Zároveň však tento druh rozhovoru umožňuje vést rozhovor s jednotlivými lidmi strukturovaněji a ulehčuje tím následné srovnání rozhovorů. (Hendl, 2008) Z těchto důvodů jsem zvolila tento typ rozhovorů, rozhovory měly danou strukturu, ne však neměnnou. Tato struktura však umožnila následné jednodušší vyhodnocování.

4.1.2 Výběrový vzorek

Výběrový vzorek jsem pro tuto práci vybrala záměrně. Jedinými kritérii informantů bylo jejich zaměstnání v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to na pozici sociálního pracovníka, či vedoucího zařízení. V závislosti na celistvost výzkumu jsem zvolila pro oslovení informantů všechna zařízení pro děti vyžadující pomoc na území Hlavního města Prahy. Kritériem výběru nebylo, že by zařízení musel zřizovat výhradně Fond ohrožených dětí. Prostřednictvím e-mailu jsem oslovila všechna zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na území Hlavního města Prahy. Nakonec pouze čtyři zařízení byla ochotná ke spolupráci. Informantů bylo nakonec pět, jelikož v jednu zařízení jsem provedla rozhovor, jak s vedoucí pracovníci, tak i se sociální pracovníci. Uskutečnila jsem tedy pět rozhovorů, jelikož v jednom ze zařízení jsem měla možnost hovořit, jak se sociální pracovníci, tak s ředitelkou zařízení. Celkem jsem vedla rozhovor se dvěma sociálními pracovníci a s třemi vedoucími zařízení, toto však nebudu následně rozlišovat, protože kladené

otázky byly pro všechny stejné. V závislosti na dodržení anonymity jednotlivých zařízení nebudu blíže specifikovat, o která zařízení se jedná. Pouze uvedu, že jedno ze zařízení má jiného zřizovatele, než Fond ohrožených dětí.

4.1.3 Realizace výzkumného šetření

Rozhovory jsem realizovala v průběhu října a listopadu 2014. Rozhovory byly prováděny přímo na pracovišti informantů po předchozí domluvě na konkrétní datum a čas. Rozhovory jsem po předchozím souhlasu jednotlivých informantů nahrávala na diktafon, v průměru trvaly přibližně 30 minut. Nejkratší trval cca 10 minut a naopak nejdelší téměř 50 minut. Diktafon jsem používala zejména pro zjednodušení následné vyhodnocení a interpretace rozhovorů, v průběhu jednotlivých rozhovorů jsem si dělala stručné poznámky. Následně jsem rozhovory převedla do písemné formy, pro jejich lepší vyhodnocení. Získaná data jsem dále rozřadila dle předem určených kritérií. Tato data jsem následně analyzovala pomocí metody vytváření trsů. Zmíněná metoda slouží k tomu, „...abychom seskupili a konceptualizovali určité výroky do skupin...“ (Miovský, 2006, s. 221) Dále tentýž autor určuje jak tyto skupiny neboli trsy vznikají, a to na základě vzájemného překryvu resp. podobnosti, „...tímto procesem vznikají obecnější, induktivně zformované kategorie, jejichž zařazení do dané skupiny (trsu) je asociováno s určitými opakujícími se znaky, určitým charakteristickým uspořádáním atd...“ (tamtéž) Následně získaná data budu zpracovávat a vyhodnocovat na základě určených cílů.

4.2 Interpretace výzkumu

V následující kapitole budu analyzovat a interpretovat data a údaje získané v průběhu výzkumu. Data budu analyzovat dle určených dílčích cílů, každý bude mít svou část. Informanti zde budou v průběhu vyhodnocování označeni jako I1 – I5

4.2.1 Vyhodnocení dílčího cíle 1

Prvním dílčím cílem bylo ***zjistit, jaký je dopad omezení maximální kapacity jednotlivých zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v praxi.*** Určení maximální kapacity 28 dětí na jedno zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, i v případě, že toto zařízení je rozmístěno ve více budovách, se jeví jako velmi zásadní omezení pro fungování těchto zařízení. Zejména ze strany Fondu ohrožených dětí je toto omezení vnímáno jako likvidující. Z tohoto důvodu jsou tyto novely velmi medializované a negativně hodnocené. Jediná z pěti odpovědí zněla zcela opačně. Informant I4 sděluje, že jejich zařízení se toto omezení vůbec netýká, proto jej nijak neřeší. Toto je zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které není zřizované Fondem ohrožených dětí. Informant I4 sděluje: „...to je vlastně to, co se nás taky nijak nedotkne, protože my máme osm dětí na delší pobyty a dvě krizová lůžka. Jsme tedy skutečně zařízení rodinného typu, oproti Klokánku jsme opravdu malinký...“. S tímto de facto souhlasí i informanti I1 a I5. Tato zařízení jsou sice zřizována Fondem ohrožených dětí, jejich momentální maximální kapacity jsou však pod hranicí maxima určeného novelou zákona o sociálně právní ochraně dětí. Informant I1 k tomu uvádí: „...nás se vůbec netýká kapacitní záležitost. I ohledně toho, že na personál mají být čtyři děti, tak to my máme tak zavedené. Tak jsou Klokánky nastavené, že jedna teta se stará o čtyři děti...“. Podmínky, které určují novely zde, nejsou problémem. Nemusí se zavádět do praxe, protože již jsou splňovány. Přestože informant I1 uvádí, že jich se toto netýká, pociťuje změnu z pohledu Fondu ohrožených dětí, jako jejich zřizovatele. Informant I1 vyjadřuje, že „...změny nás jako malý Klokánek neomezují, samozřejmě Fond má mnoho Klokánek, takže tam se jich ta kapacita dotýká...“. Stejně tak se vyjadřuje i informant I5 „...náš Klokánek má kapacitu 16 dětí, takže nám nehrozí, že bychom museli tu kapacitu omezovat, my ji máme v pořádku. Spíše kolegové z druhých Klokánek, ti jsou teď hodně v nezáviděníhodné situaci...“. Dále také uvádí následující: „...mnohdy se stane, že nedodržíme kapacitu, když je potřeba přijmout dítě, tak ho přijmeme a pak je na státu, zda mu bude vadit, že třeba týden máme místo šestnácti sedmnáct dětí. Zároveň ale nemůžeme permanentně držet jedno dvě volná místa...“.

S tímto je spojena problematika dlouhodobých propustek. Děti, které jsou propuštěny na dlouhodobou propustku například do rodiny, k pěstounům nebo

k budoucím osvojitelům, nadále zůstávají v evidenci zařízení. To znamená, že jsou započítávány do kapacity, přestože se fakticky v zařízení nezdržují. V těchto případech se mnohdy může jednat o propustky v řádech měsíců. Toto potvrzuje informant I2 „...*problematické je, že do kapacity se započítávají i děti, které jsou na dlouhodobých propustkách...*“.

Nejzásadnější problém s omezováním kapacity mají informanti I2 a I3. V obou případech se jedná o zařízení, která nesplňují kapacitní podmínky nového zákona. Informant I2 vidí tuto změnu, jako velice zásadní a pojí ji i s následnými existencionálními potížemi. Uvádí, že „...*se snížením kapacity jednotlivých Klokánek pouze na 28 dětí na jedno zařízení se mnohé Klokánky mohou dostat do existencionálních problémů. Pojí se s tím totiž nedostatek financí na platy jednotlivých zaměstnanců, již nyní se stává, že mzdy jsou vypláceny s několikaměsíčním zpožděním...*“. Při otázce, jakou největší změnu přináší nová právní úprava, odpovídá: „...*je to omezení kapacity, ze 43 dětí, které máme aktuálně a máme povolenou výjimku do konce roku na číslo 28. Jsme velký Klokánek s velkou kapacitou, sídlíme v objektu úřadu městské části, kterému platíme nájem a veškeré služby, takže tohle omezení by pro nás přineslo nejenom snižování početního stavu zaměstnanců, potažmo i dětí. Ale nájem v tomto objektu musí být placen bez ohledu na počet dětí, takže by se to pro nás nějakým způsobem nerentovalo. Už v dnešní době máme rozdíly mezi náklady a výnosy, takže náklady jsou mnohem vyšší, než dostáváme, takže se to potom musí řešit různě sponzorsky, půjčkami, individuálně...*“. Jako závažný důsledek snižování maximální kapacity vidí, snižování počtu dětí a jejich možné přesouvání, což nehodnotí pozitivně: „...*s prostředím se mění škola, kamarádi a úplně všechno kolem. Dítě se jde ze svého domácího prostředí, pak se zde adaptuje a představa dalšího přemístění je podle mne velmi necitlivá...*“. Další dopad novely pro tento Klokánek by mohl mít za následek snižování počtu zaměstnanců. Informant I2 přímo uvedl následující: „...*další důsledky by vedly k tomu, že by to zařízení skončilo, museli bychom postavit několik zaměstnanců před otázku toho, že zde musí končit...*“.

Poslední informant I3 vidí maximální kapacitu 28 dětí na jedno zařízení, jako velmi palčivý problém. Tento Klokánek je také jedním z těch, které tuto kapacitu o mnoho přesahují. Informant I3 dokonce považuje toto číslo za „neopodstatněné,

náhodně vybrané a ničím nepodložené. Uvádí přímo: „...za tu dobu co platí tato novela, to znamená rok a třičtvrtě jsem se nikde nedověděl relevantně, proč zrovna číslo 28. myslím si, že na tohle nedokáže nikdo odpovědět. Osobně to pokládám za nesmysl...“. Informant I3 opět opakuje problém dlouhodobých propustek, děti jsou fakticky pryč, ale z hlediska kapacity jsou přítomné, „... do kapacity se nám počítají i děti, které jsou na dlouhodobých propustkách, to je obrovský problém, myslím, že to je evropský unikát. Minulý měsíc jsme měli na propustkách devatenáct dětí. Naším cílem není tady ty děti držet dlouhou dobu. Každý minuta navíc je drahá. Proto se snažíme na ty dlouhodobé propustky ty děti dávat, aby se třeba zjistilo, že to tam funguje nebo nefunguje...“. Informant I3 se také sám dotkl podmínky jedné pečující osoby na čtyři děti, kterou dle jeho slov plnily již před zavedením novel. Toto bylo podstatou Klokánků již od počátku, proto tato ustanovená kvóta nyní nečiní žádné potíže, „...z hlediska toho, že v zákoně je udáno, že na každé čtyři děti musí být jedna pečující osoba, tak splňujeme zákon, proto nechápu dodatek o maximálním počtu 28 dětí. Tomu opravdu nerozumím. Dle slov Magistrátu Hlavního města Prahy tento počet byl dán kvalifikovaným odhadem...“. Informant I3 je v problematice novelizací zákona velice zainteresován, sám je velmi aktivní v získávání podpory pro Klokánky. Zasazuje se za jejich pokračování, omezení kapacity si nedokáže představit, protože by mohlo být likvidační dokonce pro všechny Klokánky. Argument, že dítě, které je v krizi nemůže na chodbě zařízení potkávat velké množství dětí, informant považuje za nesmysl. Děti by měly přecházet třeba i do zařízení, kde jsou kapacity daleko větší. Sám přiznává, že tato normy, které nové zákony určují mnohdy nelze dodržet, propojuje je také z hlediska finančního a vrací se k problematice dlouhodobých propustek versus kapacity. Informant I3 k tomuto uvádí: „...my tady to dítě máme papírově, abychom splnily nesmyslné nařízení ministerstva. My samozřejmě na tohle místo bereme další děti, protože nám přijde nesmyslné tu kapacitu nezabírat. Ministerstvo říká, že pokud je dítě na dlouhodobé propustce, tak my jsem tady povinni držet mu postel. Na jednu stranu je to logické, ale v tom případě to také musí zaplatit. Protože například my tady dál topíme, dál platíme zaměstnance. Chápu to, že když je to dítě na dlouhodobé propustce, tak za něj nemáme ani korunu, tomu rozumím, pak ale nerozumím tomu, proč na to místo nemůžeme přijmout jiné dítě a pak už vůbec nerozumím tomu, proč když už to dítě přijmeme, tak proč na něj nedostaneme peníze, když je tady fyzicky, my ho živíme, krmíme atd....“. Informant

I3 si uvědomuje, že situace je velmi vážná „...*máme už dopisy od magistrátu a krajů, abychom snižovali tu kapacitu...*“. Domnívá se však, že snižování kapacit v jednotlivých zařízeních může ohrozit celý systém péče o ohrožené děti v České republice. Následně přiznává, že si uvědomuje i protiargumenty, „...*může být argument v tom, proč jsme tu kapacitu nesnižovali už dva roky, ale my prostě vidíme tu potřebu, ta potřeba tu prostě je. Ročně musíme odmítnout třeba pět set dětí. A hlavně na Prahu je kapacita plně využita, není zde prostor pro její snižování. Situace lidí sociální a finanční je horší a horší...*“.

Situace ohledně maximální kapacity 28 dětí na jedno zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc se vůbec netýkala pouze informanta I4 z celkových pěti. Další dva informanti I1a I5 uvedli, že jich přímo se snižování kapacity také netýká. Pociťují však obavy, protože mají společného zřizovatele jako nadpočetné Klokánky. Jedná se celkem o šest zařízení v celé České republice. Obavy se týkají toho, že Fond ohrožených dětí nebude moc v této situaci dále pokračovat ve své činnosti, protože mu to způsobí nepřekonatelné existencionální problémy. Na druhou stranu informanti I2 a I5, tedy zástupci Klokánků, které tuto kapacitu převyšují, vyjádřili zcela jasně své obavy a též nepochopení proč novela operuje zrovna s tímto maximálním počtem dětí, což je pochopitelné. Argumentovali tím, že není možné snížit kapacitu těchto zařízení, protože je plně využita. Je zde tolik ohrožených dětí, pro které zde musí být místa. Nejproblematictější oblastí na základě rozhovorů vyšla problematika mezi dlouhodobými propustkami pro děti, které však nadále zůstávají ve stavu zařízení. Nutné snižování kapacit by se také projevilo z hlediska finančního a existencionálního, což je další problematickou oblastí těchto zařízení.

4.2.2 Vyhodnocení dílčího cíle 2

Jako druhý dílčí cíl jsem volila ***zjistit, jaký má dopad určení maximální doby pobytu dětí v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc na praxi.*** Maximální doba pobytu v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je stanovena novelou. Je stanovena maximálně na tři měsíce, pokud je ohrožené dítě umístěno na základě dohody se zákonným zástupcem. Tato lhůta se dá prodloužit na šest měsíců se souhlasem orgánu sociálně právní ochrany dětí. Pokud je ohrožené dítě umístěno

z rozhodnutí soudu nebo na žádost orgánu sociálně právní ochrany dětí je lhůta šestiměsíční. Tuto lhůtu je možné prodloužit. Maximálně však na dobu dvanácti měsíců, ale vždy je nutné přezkoumání a nové rozhodnutí soudu.

Tuto změnu jako zásadní vnímají čtyři informanti z pěti. Opět vybočuje zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které není zřizované Fondem ohrožených dětí. Informant I4 deklaruje „...*my opravdu, v optimální podobě se snažíme pracovat jakoby s perspektivou. Nám jde o návrat dítěte do rodiny a snažíme se, aby ty pobyty tady byly dva, tři měsíce. Výjimečně se nám stane, že je tady dítě déle, ale snažíme se s těmi lhůtami pracovat. Zcela výjimečně je doba delší než šest měsíců...*“. V tomto zařízení tedy novela zákona o sociálně právní ochraně dětí téměř žádný dopad v tomto směru nemá.

Ostatní informanti maximální dobu pobytu vnímají jako velmi omezující. Informant I1 ji řadí mezi největší změny z pohledu dětí. Vnímány jsou jako velmi krátké, nedostačující pro vyřešení problémů rodiny. Z pozice sociální pracovnice zde vidí neúměrnou psychickou zátěž pro děti, kterou jim způsobuje právě nejistota toho, co bude po třech resp. šesti měsících. Působí to na ně svou nestabilitou a nejistotou, „...*když vidí, že teď má soud rozhodovat, jestli teda tu bude moct to dítě zůstat nebo ne, pro ně je to ohromný stres, takže hodně dětí se i psychicky dekompenzuje...*“. Uvádí, že v praxi se stalo již to, že dítě v důsledku výše zmíněných problémů muselo být hospitalizováno na dětské psychiatrii. Informant I1 přímo uvedl: „...*nás se nejvíce dotkla lhůta maximální doby pobytu. Respektive na dohodu s rodičem tři měsíce na žádost OSPOD půl roku. Největší dopad to má asi na děti, které vědí, že je to na tři nebo na šest měsíců a pak že se to dál bude řešit. Takže spíš jsou ty děti stresovaný tím, že nevědí, co bude, protože ty starší děti si uvědomují, že ty rodiče nejsou tu situaci schopni tak rychle řešit, nebo že se ani moc řešit nedá. A když si tu zvyknou, tak mají problém dál odcházet, že je to nespravedlivý s ohledem na jiný děti, kterých se ta změna nedotkla, které byly přijaty dřív...*“. Informant I1 se také dotkl rozdílů, že tyto změny působí pouze na děti, které do zařízení byly přijaty až po nabytí účinnosti příslušných novel. O dětech přijatých dle staré právní úpravy uvádí, „...*ty tu mají v podstatě domov, vyrůstají tu a nové děti stále nevědí, jestli OSPOD podpoří ten pobyt, jak soud se k tomu postaví...*“. V praxi zatím chválí činnost soudů: „...*lhůty se dají prodlužovat, máme dobré zkušenosti se soudy, nepřemísťují,*

když si to děti nepřejí. Ale může se stát, že se lhůta neprodlouží, což je pro děti těžké, protože zde mají opravdu domov. Navází se tu na novou školu, vrstevníky, personál...“. Informant I1 považuje tuto změnu jako nejvíce zasahující do péče o děti, „...*tady z celé té novely tady to, ze svého pohledu sociální pracovnice vnímám jako nejpalcivější, že děti jsou vystavené nestabilitě, že nevědí, co s nimi dál bude...“.*

Informant I2 vnímá tuto změnu jako jednu ze tří zásadních. Doba pobytu se zdá také krátká. Mnohdy tři resp. šest měsíců nestačí k vyřešení problémů rodiny. Dopady této změny jsou opět považovány jako negativní vzhledem k tomu, jak působí na samotné děti, „...*je to frustrující pro děti, které by musely odejít...“.* Informant I2 uvedl, že „... *v minulosti to nebylo omezeno. Ty tři měsíce já vnímám v současnosti jako velmi krátký pobyt a když to vezmu ze současného pohledu, tak v tuhle chvíli mám e největší procento dětí umístěných kvůli špatné ekonomické situaci rodičů. Rodič přijde o zaměstnání, nemá tedy finanční prostředky, nezaplatí nájem, vyhodí ho z bytu, on se ocitne na ulici a teď ten člověk musí najít práci, než dostane první mzdu, musí si zaplatit kauci, musí se nastěhovat do nějakého bytu, musí ho zařídit s nebo sehnat azylový dům, kde jsou obrovské pořadníky. Tříměsíční doba je velmi krátká na to, aby si rodič mohl ty poměry doma vyřešit. Je to limitující hodně...“.* Informant I2 přiznává, že je zde možné prodloužení lhůt, ale upozorňuje, že tomu tak nemusí být vždy, „...*pobyt musí být odůvodněný a to nikdy dopředu nevíme, není to automatické...“.*

Stejného názoru je i informant I5, taktéž vnímá tuto změnu negativně. Uvádí přímo, že novela zákona „...*přinesla negativní to, že u nás děti mohou být maximálně šest měsíců, což pro nás byla velká změna, protože my jsme byli zvyklí fungovat sice jako ZDVOP, ale zároveň jako zařízení rodinného typu, které má přednost před ústavní výchovou a byli jsme prostě nastavený na to, že když se ta situace dítěte nevyřeší a nenajde se náhradní rodina, tak to dítě může u nás zůstat. Takhle to fungovalo několik let...“.* Dále informant vnímá tuto lhůtu nedostatečnou taktéž pro dostatečnou dobu poskytnutou práci s dítětem, „...*v rámci našich standardů poskytujeme služby v rámci sociální rehabilitace, takže vlastně i třeba máme naplánované sociální rehabilitace s těma dětmi a nedají se zvládnout během šesti měsíců, takže v tomhle jsme také museli udělat trochu změnu a spíš v celkovém*

tom přístupu, který se nám tedy ještě pořád nechce moc měnit...“. Informant I5 deklaruje důležitost této změny: *„...to je pro nás pořád takové ústřední téma, co s těmi dětmi, protože ten návrat do biologického prostředí se často nedaří, nebo ani není možný, nebo tam není zájem, nebo vhodné podmínky a těch pěstounů je strašně málo...“.* Šest měsíců je zde vnímáno jako základní lhůta, *„...těch šest měsíců už je taková doba, kdy si to dítě zvykne, udělá se s nimi kus práce a zároveň by se mělo pokračovat dál...“.* Na poznámku, že Klokánek by měly fungovat jako zařízení pro okamžitou krizovou pomoc je reakce následující *„...Klokánek je rodinné zařízení a tím, že se z nás stát snaží udělat krizovou přestupnou stanicí, tak tím Klokánky podle mě přichází o to co vlastně v nich je nejceněnější...“.* Informant I5 sděluje, že v Klokánku je prostředí rodinné ne ústavní. A zároveň přiznává, *„...nemáme třeba takové množství specialistů, jako je třeba v dětských domovech, nemáme prostě etopedy, nebo výchovné poradce, třeba máme psychology, sociální pracovníky, ale třeba ne tolik toho odborného personálu. Naopak ta péče o děti je tady víc rodinná, žijí tady v bytech, mají ty dvě tety, které se po týdnu střídají. Myslím, že to pozitivní co ty Klokánky mají, se spíš projeví v té delší, dlouhodobější péči, kterou nám ten stát teď jakoby vzal...“.* Tentýž informant tedy uznává, že jiná zařízení poskytující pomoc dětem, musí splňovat vyšší nároky, což by mělo platit i pro tato zařízení, ale je možné, že by jim to přineslo další problémy. Informant I5 uvádí *„...my teď pokud bychom opravdu měli být krizové zařízení, tak bychom potřebovali větší množství personálu, třeba nějakého hodně odborného, výchovné poradce atd....“.* Z obou dvou zákonů tedy uvádí smíšené pocity.

Poslední informant I3 opět deklaruje dopady novely v pohledu na samotné děti, které jsou v péči zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Sděluje, že na děti působí nestabilita, velký strach, reálné obavy o budoucnost. Děti to prožívají velice špatně, situace jim vůbec neprospívá, *„...spousta dětí se mě chodí ptát, jak to tedy bude...“.* Informant I3 se také domnívá, že tato doba není podložena odborným důkazem *„...všichni se odvolávali na Fond, že průměrný pobyt je tady půl roku, ale všichni víme co je průměr, což neznamená, že tu ty děti nejsou déle...“.* Považuje tuto maximální dobu za nedostatečnou a také uvádí možné větší zatížení soudů, které by mohlo nastat. Dále informant I3 polemizuje o názvu těchto zařízení a jejich účelu, *„...co je to okamžitá pomoc? Pro někoho může být okamžitá pomoc ta, že se tomu*

dítěti pomůže tím, že se ta situace vyřeší. Okamžitá je tady myšleno ve smyslu toho, že se to dítě může brát z ulice, to je na tom ten okamžik. A MPSV si to zjednodušilo, že okamžitá pomoc rovná se krátkodobá...“. S tímto však informant I3 nesouhlasí a vysvětluje to následovně: „...*okamžitá pomoc neznamená krátkodobá. Klokánek byl vždy koncipován tak, ať už okamžitě pomoci v té situaci nebo do toho okamžiku, než se ta situace vyřeší. Mělo by to ale tedy být někde definované, co je to okamžitá pomoc. My třeba z praxe víme, že to trvá minimálně rok, než se ta situace vyřeší...“.*

Ukázalo se tedy, že i tato změna je velmi diskutovaná. Z řady zde vybočuje opět pouze informant I4, protože uvádí, že jejich zařízení působí na bázi krátkodobé spolupráce. S novelou tedy nemá toto zařízení žádný problém. Pro všechna ostatní dotazovaná zařízení, zřizovaná Fondem ohrožených dětí je však tato lhůta vnímána pouze negativně a to hned z několika důvodů. Všemi zařízeními je vnímána jako příliš krátká, nedostačující k vyřešení krizové situace rodiny. Všichni se shodli také, že na péči o děti v zařízeních působí velmi negativně. Děti cítí stres, nejistotu, obavy o svou budoucnost, tedy pravý opak toho, co by jim mělo být v těchto zařízeních a v jejich situaci poskytováno. Informant I5 ještě uvádí, že nemají dostatek času na dlouhodobější práci s dítětem v rámci sociální rehabilitace. A přiznává též, že zavedení těchto změn do provozu by jim zvýšilo nároky na personál jednotlivých zařízení. Tuto změnu tedy většina dotazovaných zařízení nevnímá kladně.

4.2.3 Vyhodnocení dílčího cíle 3

Třetím dílčím cílem bylo *zjistit jaký má dopad změna financování, resp. změna státního příspěvku pro jednotlivé děti v praxi financování jednotlivých zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.* Problematika státního příspěvku je také výrazně probírána v médiích. Nyní je určena fixní částka 22 800 měsíčně pro každé dítě, bez ohledu na jeho věk. Státní příspěvek je dále také krácen, když je dítě na krátkodobém pobytu mimo zařízení nebo není vyplácen v případě, že dítě je na dlouhodobé propustce mimo toto zařízení. Změna také nastává ve vyplácení tohoto státního příspěvku. Příspěvek je vyplácen krajským úřadem příslušným pro jednotlivá zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Navíc je zrušena lhůta jednoho měsíce pro vyplácení, která byla stanovena dříve.

U posledního dílčího cíle je zaznamenána výjimečná shoda všech informantů. Všichni se vyjadřují tak, že se jich změna dotkla a to v negativním slova smyslu. Informant I4, také vnímá zejména dopady krácení příspěvku například, v případě, že dítě je v nemocnici. Toto je situace, kdy sice dítě není přímo v zařízení, ale zařízení mu přesto poskytuje péči. Jezdí za ním na návštěvy, zůstává s ním v nemocnici, stará se o něj. V těchto případech je využívána pracovní síla, poskytována dítěti péče a přesto to není státem placeno. Informant I4, jediný nezřizovaný Fondem ohrožených dětí, ještě potvrzuje důležitost státního příspěvku, „...*je to důležitá část rozpočtu. Při kapacitě osm dětí, tak je to třeba 160 000 měsíčně, tak je to dost. Ale že by to byl hlavní příjem, to ne...*“. Dále získává toto zařízení finance zejména ze svých fundraisingových aktivit. Toto zařízení má pro tuto činnost svůj tým, jehož náplní práce je přímo získávání zdrojů. Jsou tedy financováni ze všech dostupných zdrojů, jako jsou granty, finance od městské části, soukromé a veřejné zdroje. Existencionální problémy tudíž nemají, snaží se hlavně získávat zdroje jinde. Jediné v čem se toto zařízení neshodne s ostatními je ve zpětném vyplácení státního příspěvku. Na tento způsob plateb jsou zvyklí.

Informant I1 řadí změnu financování mezi zásadní negativa novel zákonů, zejména pozdní vyplácení peněz od kraje. Peníze přicházejí až zpětně, což způsobuje problémy. Fond ohrožených dětí je financován jako celek. To způsobuje problémy, v případě, že některé kraje vyplácí příspěvek zpětně se zpožděním, pak se to projeví u všech Klokánků v České republice. „...*Fond se financuje jako celek, takže i to, jak na tom bude jiný Klokánek, třeba ty velké Klokánky, ovlivňuje Klokánky malé...*“. Informantem I1 je opět zmíněn problém víkendů a propustek, kdy je státní příspěvek krácen, či nevyplácen. Uvádí následující, „...*samozřejmě v praxi to je když tu dítě nemáme, ať už třeba jeden dva dny během víkendu, tak se odpočítává státní příspěvek. Ale zároveň my samozřejmě tu to dítě vedeme, zabezpečujeme ho, když se něco stane, tak poskytujeme třeba konzultace po telefonu, protože často se tam rodina sanuje a něco tam nefunguje. Ačkoli na ně nedostáváme peníze, tak je nemůžeme odseparovat, protože s tou rodinou se pracovat musí...*“.

K problematice financování se obdobně vyjadřuje i informant I2 a shrnuje je následovně: „...*v okamžiku, kdy dítě odchází na nějakou propustku, nebo internát třeba, tak jsme kráceni o tu částku, ale přitom my musíme to místo tomu dítěti držet,*

to znamená, že ho máme ve stavu. Nadále ale musíme platit nájem a služby a dělá to hodně. Na den toto krácení snižuje příspěvek cca o 750 korun. Může se jednat i o dlouhodobé propustky v řádu měsíců, let výjimečně...“. Další změnou je, že nyní jej vyplácí kraj a mnohdy až zpětně se zpožděním klidně i dvou měsíců, „...kraje nyní nemají termín pro vyplácení těch příspěvků, v minulosti bylo, že do měsíce musí. Ted' to znamená v praxi, že to mohou vyplatit až za dva tři měsíce třeba. Ty peníze potom chybí, nedostáváme řádně a včas mzdy...“. Příspěvek je stejný pro každé dítě, nehledě na jeho věk, „...novela přinesla změnu ve výši příspěvku na dítě, což v minulosti bylo rozděleno podle věku dětí...“. Jako následky toho vidí tentýž informant i problémy praktické, například neschopnost platit nájem, neschopnost financovat objekty, ve kterých se některé Klokánky nachází. V žádném případě však nenarušuje hmotné zabezpečování dětí.

Podobně hodnotí situaci i informant I5, negativně hodnotí odečítání státního příspěvku „...každé dítě, které pobývalo doma déle než dva dny, tak za to se odečítá. Takže prakticky každý měsíc mají takhle naše Klokánky asi o jeden až dva miliony menší příspěvky na děti, takže to se hodně negativně projevilo na provozu. Odečítaly nám i třeba za děti, které jsou v nemocnici, nebo někde v léčebnách, to je hodně nepříjemné, protože my musíme to místo dál držet. A obsadit ho nějakým dalším dítětem nemůžeme, takže když se za měsíc sejde víc takových dětí, tak už je to nepříjemné a ty peníze hodně chybí...“. Nadále se stejně vyjadřuje ke zpoždování vyplácení příspěvku, „...ted' je listopad a my čekáme na srpnové mzdy. Ty zákony nás hodně poškodily, ted' řešíme existenční věci. Nově nevplácí vše magistrát, jako tomu bylo dříve, ale jednotlivé kraje. A měsíční lhůta tam byla zrušena...“. Následky informant I5 nehodnotí pozitivně, „...nemyslím si paradoxně, že ted' by ta péče byla kvalitnější, protože nás to existenčně ohrožuje, odcházelo hodně zaměstnanců...my jsme měli hodně nízkou fluktuaci zaměstnanců a i pro ty děti to bylo, měli pocit jistoty, ted' z těch větších Klokánků opravdu odcházejí zaměstnanci, hodně se to tam střídá, takže to se projevilo hodně negativně na těch dětech. Protože těm to nevyšvětlíte. Nyní je náročné i hledat nové zaměstnance...“.

I poslední informant I3 se vyjadřuje o změně způsobu financování negativně. Opět je zmiňována problematika s pobytem dětí mimo tato zařízení. Například tento konkrétní Klokánek má nyní na dlouhodobých propustkách devatenáct dětí celkem,

což způsobuje velké problémy. Je zde kolize mezi maximální kapacitou a volnými místy pro děti, „...nám se krátí příspěvek, když je dítě více jak dva dny mimo zařízení. To si myslím, že je další problém, který tam je. Když jde například to dítě do nemocnice, tak z čeho máme platit toho zaměstnance...“. Informant I3 zmiňuje problematiku financování ve spojení s navýšením finančních prostředků od rodičů dětí, „...dostali o 7 000 000 méně za rok. Stát se domníval, že se Klokánky dostanou na větší finanční příjmy od rodičů (navýšeno 1, 16 násobek životního minima) bohužel většina rodičů jsou v takové situaci, že nemají ani na to postarat se o dítě, pak si tedy nemohou ani dovolit financovat jeho pobyt zde...“. Opět je zde zdůrazněno, že peníze od kraje chodí až zpětně. Například se zpožděním dva i tři měsíce. Nejsou pak peníze na nájmy, mzdy, „...opožďuje se platba, to znamená, že na děti, které k nám přicházejí v prosinci, nebo jsou tu v prosinci, tak mi peníze dostáváme na konci února...“. Celkově tedy vidí velké omezení přísunu peněz, „...nás to likviduje. Státní příspěvek se dříve pohyboval okolo 1 150 000 tisíc, dnes jsme na 600 000 za každý měsíc. To je 7, 5 miliónů za rok, o které nás stát okrádá, protože my se o ty děti staráme, to nejsou fiktivní děti, který bychom si tady vymýšleli...“.

Co se týká posledního dílčího cíle tak se všichni informanti výjimečně shodují. Pro všechny je to citelná ztráta. Zejména v případech, kdy jsou děti mimo zařízení a nejsou tedy vypláceny státní příspěvky. Toto je však problematické zejména při pobytech dětí ve zdravotnických zařízeních, protože i zde děti potřebují péči pracovníku zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Pouze pro zařízení Fondu ohrožených dětí je problematické také zpětné vyplácení příspěvků. Tato změna tedy opět není hodnocena jako přínos novely pro praxi v jednotlivých zařízeních.

4.3 Vyhodnocení hlavního cíle

Hlavním cílem praktické části diplomové práce bylo zjistit ***jaké jsou dopady novely zákona o sociálně právní ochraně dětí č. 401/2012 Sb. na zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v praxi.*** Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí je účinná od 1. 1. 2013. Z výpovědí informantů I1, I2, I3 a I5 vyplývá, že novela výše zmíněného zákona má spíše negativní dopady. Informant I4 z této řady vybočuje. Je to pražské zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které není

zřizováno Fondem ohrožených dětí. Toto zařízení na principech novely zákona o sociálně právní ochraně dětí pracuje. Podílelo se i při tvorbě zmíněné novely, proto nyní nemá žádné větší problémy s jejím fungováním v praxi. Stojí však za zmínku, že menší problémy řeší pouze v souvislosti se změnou státního příspěvku.

U ostatních informantů se shodně objevují tři zásadní dopady novely, které jsou negativně hodnoceny. Tyto tři zásadní dopady vyplývají z výpovědí informantů I1, I2, I3 a I5 a korespondují s dílčími cíli diplomové práce. Tedy s problematikou, na kterou jsem se v průběhu výzkumu chtěla zaměřit, což se zdařilo. I když jsem kladla volné otázky, protože mou snahou bylo informanty k ničemu nenavádět, ani nesměřovat. Od všech se mi dostalo stejných okruhů odpovědí. Jako problematické považují shodné oblasti – změnu financování, určení maximální doby pobytu dětí a maximální kapacitu jednotlivých zařízení.

Zásadní dopad na financování zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má změna státního příspěvku na úhradu potřeb dítěte. Změny státního příspěvku na úhradu potřeb dětí přinesly do praxe mnoho těžkostí. Tento příspěvek nyní není rozdělen dle věku dítěte, ale je fixní. Dále je také krácen, nebo nevyplácen v případě, že dítě je mimo zařízení. V těchto případech však dítě nadále zůstává vedeno v evidenci a počítá se do kapacity jednotlivých zařízení. Jeho místo by tedy nemělo být obsazeno. Toto je samozřejmě pochopitelné v případě krátkodobých propustek, například víkendových. V případě, že dítě je na propustce dlouhodobé, způsobuje to jednotlivým zařízením problémy, jelikož v tuto chvíli není vyplácen výše zmíněný státní příspěvek, ale správně by na jeho místo neměli přijmout dítě další. Z toho následně vznikají provozní problémy. Zařízení musí být nadále v chodu, tudíž potřebuje finance, které však nepobírá právě kvůli nepřítomnosti dítěte v zařízení. Z mého pohledu je však možné, že toto je způsobeno právě dlouhodobostí pobytu v Klokáncích. V případě, že by pobyty byly skutečně krátké, v rámci měsíců, zřejmě nenastane situace, kdy dítě bude například dva měsíce na propustce. Myšlenky a pravidla novely tedy mohou být dodržovány v případě, že budou dodržovány všechny společně. Tedy malý počet dětí, krátká doba pobytu a s tím spojený tento způsob financování. Dalším problémem způsobeným změnou financování je zpětné vyplácení státního příspěvku. Vyplácení je nyní nově přesunuto na příslušné kraje, které však mají zrušenou měsíční lhůtu pro vyplácení příspěvku. Tato problematická oblast se shoduje s dílčím cílem č. 3.

Jako další negativní změnu vyhodnotili informaci I1, I2, I3 a I5 určení maximální doby pobytu dětí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na tři resp. šest měsíců. Všichni výše zmínění informaci se shodují, že tato změna dětem způsobuje neúměrné psychické napětí. Děti se cítí nejistě, neví, co s nimi bude, ocitají se ve stresu, necítí potřebné bezpečí. V krizové situaci dětí je to pravý opak toho, co mají zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytovat. Zároveň informant I2 přiznává, že pak nelze zcela hovořit o zařízení pro okamžitou pomoc. Je si vědom toho, že je zde poskytována pomoc i dlouhodobá. Z metodiky Ministerstva práce a sociálních věcí plyne, že zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc mají fungovat na bázi krátkodobé pomoci (Metodická informace MPSV k vybraným otázkám poskytování sociálně-právní ochrany zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc, www.mpsv.cz). Domnívám se, že v tomto případě se tato zařízení nemohou nazývat zařízeními pro okamžitou pomoc, ale byla by nutná jejich transformace do jiného typu zařízení, které má oprávnění poskytovat pomoc dlouhodobou. Informant I4 toto podporuje, nejistotu dětí nepocitují. Sděluje, že děti u nich v zařízení vědí, že jsou zde na krátkou dobu a tomu se dokáží přizpůsobit. Dává jim to potřebu jistoty, bezpečí a děti ví, co mají očekávat. Lze tedy shrnout, že všechna zařízení zřizovaná Fondem ohrožených dětí negativně hodnotí stanovení maximální doby pobytu v těchto zařízeních. Vnímají tuto dobu jako nedostatečnou a krátkou pro vyřešení krizové situace rodiny. Jediné zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které má jiného zřizovatele, se vyjadřuje k těmto lhůtám resp. k převážné většině změn, které přináší novela, pozitivně. V průběhu výzkumného šetření se tedy podařilo vyhodnotit i dílčí cíl č. 2.

Jako poslední zásadní problematickou oblast vidí informanti I2 a I3 a to maximální kapacitu jednotlivých zařízení. Tato dvě zařízení patří totiž mezi šest Klokánků, které kapacity převyšují. Informant I3 považuje tuto kapacitu nedostačující pro potřeby, zejména Prahy. Chápal by to u nově vzniklých zařízení, tudíž informant I3 nepopírá pochopení principu novely. Nerozumí však retroaktivitě novely u Klokánků, které prokazatelně několik let fungují. Toto je však věc pro Ministerstvo práce a sociálních věcí. Klokánky si opět požádaly o další výjimku a je tedy na této instituci, jak ji bude řešit. Informant I2 se obává, že v případě, že Ministerstvo další výjimku nepovolí, nebude reálně toto zařízení financovat, jelikož

nebude dostatek finančních prostředků ze státního rozpočtu. Informant I3 se dokonce bojí možnosti, že všechny Klokánky budou muset být zrušeny v případě, že výjimka nebude povolena a pro Fond ohrožených dětí nebude tato situace únosná. Jako protiklad k těmto výrokům mi však slouží ujištění informanta I4. Toto zařízení má kapacitu pouhých osm dětí, splňuje také další kritéria daná novelou. K tomu má velmi početný a odborně vzdělaný personál a přesto je žádné provozní potažmo existencionální problémy nezasáhly. Na dotaz v čem tedy spočívá funkčnost jejich financování, uvádí, že toto obstarává jejich fundraisingový tým, který se soustředí pouze na získávání finančních prostředků pro toto zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Informanti I1, I4 a I5 maximální kapacitu splňují, nevidí zde žádné zásadní problémy. Pouze informanti I1 a I5 zmiňují, že pokud by maximální kapacita ohrozila Klokánky s příliš velkou kapacitou, pak to může mít dopad i na ně, protože jejich společným zřizovatelem je Fond ohrožených dětí. Prostřednictvím výzkumného šetření došlo tedy také k naplnění dílčího cíle č. 1.

Cílem výzkumného šetření bylo zhodnotit dopady novely zákona o sociálně právní ochraně dětí, ne zaměřit se pouze na medializovanou negativní stránku. Jedna z otázek na každého z informantů se tedy týkala pozitivních dopadů, které jim přinesla výše zmíněná novela. Na tuto otázku hledali pracovníci Klokánek odpověď celkem dlouho, vždy ji vyslovili až po delším zamyšlení. Přesto by se pozitiva dala shrnout do následujících bodů. Všichni považovali za pozitivum užší spolupráci s jednotlivými odděleními sociálně právní ochrany dětí a spolupráci při tvorbě individuálního plánu ochrany dítěte. Nynější spolupráce má větší rozsah, jednotlivé složky více kooperují. Spolupráce je více metodicky ukotvena a standardizována. Pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je individuální plán vodítkem, jak bude spolupracováno s rodinou, tomu pak mohou přizpůsobit práci s dítětem. Informanti I1 a I5 také pocítili pozitivní změny v personální oblasti, v oblasti standardů, a vnitřních řádů, například ve jmenování zástupců vedoucích, provozu zařízení atd. tyto změny jsou jimi vnímány velmi kladně. Informant I4 vnímá pozitivně dopad novely celkově. Přejde mu prospěšná a přínosná. Její dopady by měly vést ke zlepšení a individualizaci systému péče o ohrožené dítě v našem státě. Jediným negativem je pro informanta I4 dopad změny financování.

Zbývající informací I1, I2, I3 a I5 všichni hovoří také o negativním dopadu změn především na děti. Děti se dle odpovědí potýkají s nejistotou, nestabilitou, stresem, bojí se o svou budoucnost, neví, co s nimi bude dále. Všichni tito informanti tuto informaci zdůrazňovali. V popředí zájmu je tedy pro všechna zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, je zájem dítěte, jejich psychická pohoda a klidné prostředí. Rozhodně je cílem všech poskytovat jim kvalitní péči.

Závěr

Diplomová práce se zaměřuje na ohrožené dítě a péči o něj v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tato zařízení jsou zařízeními pro krizovou pomoc dětem v ohrožující situaci. Nejznámější z těchto zařízení jsou tzv. Klokánky, což jsou zařízení zřizované Fondem ohrožených dětí. V dnešní době však již nejsou jedinými zařízeními okamžité pomoci v České republice, proto tato práce nebyla zaměřena pouze na Klokánky, ale i na jiná zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Cílem diplomové práce bylo zmapovat péči o ohrožené děti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v praxi. Hlavním cílem praktické části bylo shrnout a zhodnotit dopady novely zákona 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí v platném znění na péči o děti v těchto institucích. V teoretické části diplomové práce byly tedy definovány pojmy, jako je ohrožené dítě, rodina, sociálně právní ochrana dětí. Byly zde popsány instituty náhradní péče o děti. V další části jsem se zaměřila na charakteristiku zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Bylo zde definováno, jakou péči poskytují, komu a v jakých případech. Práce přináší také pohled na právní úpravu platnou pro tato zařízení a pro sociálně právní ochranu dětí. Diplomová práce poskytuje také pohled na sanaci rodiny, jako novou metodu sociální práce s rodinou.

V praktické části práce byly kvalitativním výzkumným šetřením formou rozhovorů zjišťovány poznatky z praxe po zavedení novely zákona o sociálně právní ochraně dětí. Z výstupů výzkumného šetření vyplynul markantní rozdíl mezi zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc, zřizované Fondem ohrožených dětí a zařízení s jiným zřizovatelem. Fond ohrožených dětí celkově vnímá a hodnotí novelu zákona negativně. A to dokonce i zařízení, která kritéria daná novelou splňují. Shodují se na tom, že pro ně jako celek může být novela zákona likvidační. Z výsledků výzkumného šetření plyne, že pokud zařízení zřizovaná Fondem ohrožených dětí, která nesplňují podmínky, nedostanou další výjimku Ministerstva práce a sociálních věcí, dostanou se do velkých existencionálních problémů. To může mít za následek i zrušení všech zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, která Fond ohrožených dětí zřizuje, dokonce i těch, které podmínky splňují. Tato

situace by nepochybně měla velmi negativní dopady na systém péče o ohrožené dítě v České republice.

Domnívám se, že z některých Klokánků se postupem času stala alternativa ústavní péče, protože tato zařízení mnohdy poskytují i péči dlouhodobou. Právě z těchto důvodů je pro ně nyní složité přizpůsobit se pravidlům a směru, který určuje novela zákona o sociálně právní ochraně dětí. Domnívám se také, že v případě, že mají splňovat zákon a přizpůsobit se metodickému vedení Ministerstva práce a sociální věcí, které péči v těchto zařízeních definuje jako krátkodobou, budou se muset Klokánky buď přetransformovat na jiný typ zařízení, nebo naplnit podmínky, které jim novela ukládá. Je faktem, že některá kritéria několik konkrétních zařízení Fondu ohrožených dětí nyní nesplňuje. Je tedy na nich, zda se rozhodou poskytovat péči dlouhodobou, pak ale také musí splňovat další kritéria, která platí i pro jiná zařízení dlouhodobé péče o děti.

I přes praktické problémy, které plynou ze zavedení novely zákona o sociálně právní ochraně dětí do praxe, z jednotlivých odpovědí informantů přesto plyne pochopení pro principy novely zákona a nové nastavení systému péče o ohrožené děti. Novela tedy určuje, že zařízení pro děti vyžadující pomoc mají být zařízeními s nízkým počtem dětí, která poskytují krátkodobou, okamžitou péči. Tato zařízení jsou jistě důležitou částí systému péče o ohrožené dítě, mají svou podstatnou roli a myslím, že nikdo nechce zařízení zničit. Jedním z výsledků výzkumné části bylo také to, že pokud jsou dodržována všechna pravidla z novely zákona společně, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc může dobře fungovat.

Z hlediska existencionálních problémů, které mohou nastat pro zařízení zřizovaná Fondem ohrožených dětí, vidím jako jedinou možnost řešení tohoto problému zřízení trvalé výjimky. Další možností pak je transformace některých zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na zařízení, která mohou poskytovat péči o děti dlouhodobě. Nejrazantnější změnou by pak mohla být až další novelizace zákona.

Seznam literatury

BARVÍKOVÁ, J. PALONCYOVÁ, J. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc – umístování dětí, podmínky péče o děti, financování provozu*. Vyd 1. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2012. 112 s. ISBN 978-80-7416-100-1

BECHYŇOVÁ, V. KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Vyd 1. Praha: Portal, 2008. 152 s. ISBN 978-80-7367-392-5

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Vyd 1. Praha: Karolinum, 1993. 374 s. ISBN 978-80-246-0139-7

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Vyd 1. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2

JEDLIČKA, R., KLÍMA, P., KOŤA, J., NĚMEC, J., PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Vyd 1. Praha: Themis, 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.

KRAUSOVÁ, L. NOVOTNÁ, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd 1. Praha: ASPI, a.s., 2006. 228 s. ISBN 80-7357-214-1

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd 1. Praha: Karolinum, 2011. 577s. ISBN 978-80-2461-983-5

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Vyd 2. Praha: Grada, 2006. 368s. ISBN 80-247-1284-9

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*. Vyd 5. Praha: Portál, 2008. 112s. ISBN 978-80-7367-272-0

MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní: Rádci pro rodiče a vychovatele*. Vyd 1. Praha: Portál, 1994. 98s. ISBN 80-85282-83-6

MATĚJČEK, Z., KOLOUCHOVÁ, J., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., BENEŠOVÁ, L. *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd 1. Praha: Portál, 2002. 155 s. ISBN 80-7178-637-3

MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd 1. Praha: Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. ISBN 80-85850-24-9

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Vyd 2. Praha: Portál, 2008. 272 s. ISBN 978-80-7367-368-0

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd 1. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X

MATOUŠEK, O., CHMELÁŘ, T., PAZLAROVÁ, H. *Děti potřebují rodinu, Inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami*. Vyd. 1. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka, 2008. 107s. ISBN 978-80-254-2683-8

MATOUŠEK, O. PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Vyd 1. Praha: Portál, 2010. 184 s. ISBN 978-80-7367-739-8

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd 1. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*, Vyd 2. Praha: SLON, 2002. 250 s. ISBN 80-86429-05-9

PTÁČEK, R., PEMOVÁ, T. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Vyd 1. Praha: Grada, 2012. 187 s. ISBN 978-80-247-4317-2

SMUTKOVÁ, L. *Sociální práce s rodinou*. Vyd 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 107 s. ISBN 978-80-7041-069-1

ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Vyd 1. Praha: Linde, 2003. 156 s. ISBN 80-86131-44-0

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd 3. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 978-80-262-0225-7

Internetové zdroje

Evropská úmluva o ochraně lidských práv. European court of human rights [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z:

http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf

HELPER, M. E., KEMPE, R. S., KRUGMAN, R. D. The Battered child [online]. 1999 [cit. 2014-12-01]. Dostupné z

http://books.google.cz/books?id=8_PRR8ukU8gC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Klokánek: rodinná alternativa ústavní péče. FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ. Fod [online]. 1998 [cit. 2014-11-01]. Dostupné z: <http://www.fod.cz/>

Listina základních práv a svobod. PSP [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Metodická informace MPSV k vybraným otázkám poskytování sociálně-právní ochrany zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc. MPSV [online]. 2013 [cit. 2014-11-30]. Dostupné z

http://www.mpsv.cz/files/clanky/16207/Methodika_ZDVOP_zar.pdf

Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011. MPSV [online]. 2009 [cit. 2014-10-30]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>

Občanský zákoník - č. 89/2012 Sb. Zákony centrum [online]. 2014 [cit. 2014-11-28]. Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/obcansky-zakonik-novy>

Resolution adopted by the General Assembly „Guidelines for the Alternative Care of Children“. UNICEF [online]. 2010 [cit. 2014-12-01]. Dostupné z

http://www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English%282%29.pdf

Sbírka předpisů České republiky: Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související

zákony. MPSV [online]. 2012 [cit. 2014-11-15]. Dostupné z:
<http://www.mpsv.cz/files/clanky/14305/novela.pdf>

Stanovisko MPSV k situaci zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
„Klokánků“. MPSV [online]. 2014 [cit. 2014-12-01]. Dostupné z
http://www.mpsv.cz/files/clanky/17255/TZ_070214a.pdf

Úmluva o právech dítěte. OSN [online]. 1989 [cit. 2014-12-01]. Dostupné z
<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

Seznam použitých zkratk

FOD – Fond ohrožených dětí

CAN – Syndrom týraného a zneužívaného dítěte

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSPOD – Oddělení sociálně právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

ZDVOP – Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Zákon o SPOD - Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění.

IPOD – individuální plán ochrany dítěte vypracovávaný pracovníky OSPOD

Seznam příloh

Příloha 1 – Otázky pro rozhovor

Příloha 2 – Seznam zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v Praze

Příloha 1

Otázky pro rozhovor

(pramen zpracováno autorkou)

Jaké nejdůležitější změny přináší novela zákona č. 401/2012 Sb. o SPOD od 1.

1. 2013 v praxi z pohledu zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc?

1. Jaké nejdůležitější změny přináší novela zákona č. 401/2012 Sb. o SPOD od 1. 2013 v praxi z pohledu ZDVOP?
2. Jak proběhlo zařazení změn do běžného provozu ZDVOP?
3. Jaká pozitiva přinesla novela zákona do praxe?
4. Jaké negativní změny vnímáte v praxi?
5. Působí novela zákona přímo na péči o děti v zařízení?
6. Přináší novela nějaké překážky v praxi péče o ohrožené děti pro sociální pracovníky?
7. Probíhala péče o děti ve ZDVOP před novelizací jiným způsobem?
8. Jak ovlivnila provoz vašeho zařízení změna financování, plynoucí z novely zákona?
9. Jak se projevuje změna maximální doby pobytu v zařízení plynoucí z novely zákona?
10. Jak ovlivňuje praxi ve vašem zařízení omezení maximální kapacity jednotlivých zařízení?

Příloha 2

Seznam zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v Praze

Hlavní město Praha										
ZDVOP Klakánek	Bousovská 742/3, 190 00 Praha 9 - Kbely	12	724 667 777	marie.vadickova@fod.cz	JUDr. Marie Vadícková	Fond ohrožených dětí	Na Porčí 1038/6, 110 00 Praha 1			
ZDVOP Klakánek	K Učičtí 165/15, 100 00 Praha 10 - Štěrboholy	38	724 667 683	klakane.ksterboholy@fod.cz	Jan Vaněk, DiS.	Fond ohrožených dětí	Na Porčí 1038/6, 110 00 Praha 1			
ZDVOP Klakánek	Láskova 3803/12, 140 00 Praha 4	38	724 667 672	klakane.k.laskova@fod.cz	Mgr. Marie Kubínová	Fond ohrožených dětí	Na Porčí 1038/6, 110 00 Praha 1			
ZDVOP Klakánek	Chabarovická 1125/4, 180 00 Praha 8	16	724 667 677	klakane.k.chabarovicka@fod.cz	Mgr. Margareta Johnová	Fond ohrožených dětí	Na Porčí 1038/6, 110 00 Praha 1			
Dům Přemysla a Pittra pro děti	Karlovarská 337/19, 161 00 Praha 6	8	235 302 698	info@dumtrirani.cz	Bc. Barbora Illichová	Dům tří přátel, o.s.	Karlovarská 38, 160 00 Praha 6			
Dátský domov Charlotty Masarykové	UVčely 176, 156 00 Praha 5 - Zbraslav	10	257 920 303	reditel.dochm@valny.cz	MUDr. Iva Truellová, Ph.D.	Hlavní město Praha	Mariánské nám. 2, 110 00 Praha 1			
Dátské centrum s komplexní péčí podpůrnou rodinnou terapií	Sulická 120, 140 00 Praha 4	25	241 715 252	info@ftn.cz	MUDr. Jaroslava Lukešová	Thomayerova nemocnice	Videňská 800, 140 59 Praha 4 - Krč			